

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет

Галина Кутня

УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ

Методичні рекомендації та завдання
для самостійної роботи з навчальної дисципліни

для бакалаврського рівня вищої освіти
зі спеціальностей

035. Філологія (усі спеціалізації) та 01. Освіта / Педагогіка. 014.01.
Середня освіта (спеціалізація «Українська мова і література»)

Львів - 2024

УДК [811.161.2:003.086](075.4)
К 95

Рецензенти:

канд. філол. наук, доц. *Д. В. Мазурик*
(Львівський національний університет імені Івана Франка);
канд. філол. наук, доц. *М. О. Кульчицька*
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

*Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 6 від 20.05. 2024 р.*

Кутня Галина

К 95 Українська пунктуація: методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни **для бакалаврського рівня вищої освіти** зі спеціальностей 035. Філологія (усі спеціалізації) та 01. Освіта / Педагогіка. 014.01. Середня освіта (спеціалізація «Українська мова і література») / Кутня Галина. – Львів : ЛНУ, 2024. – 72 с.

Посібник «Українська пунктуація» містить літературу, тематичні питання та завдання зі зразками виконання, тестовий матеріал, тексти диктантів, схеми та зразки пунктуаційного аналізу, а також роботи над пунктуаційними помилками.

Рекомендовано для студентів-філологів спеціальностей 035. «Філологія» (різні спеціалізації), 014.01. «Середня освіта (Українська мова і література)».

УДК [811.161.2:003.086](075.4)

© Кутня Галина, 2024
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2024

ПЕРЕДМОВА

Українська пунктуація є невід'ємною складовою грамотности та філологічної освічености. Пунктуаційна компетентність визначає вміння у виборі доцільного розділового знака за умови його факультативного та варіантного вживання, враховуючи стилістичну специфіку тексту та комунікативні інтенції та настанови мовця.

Компетентні філологи повинні розуміти специфіку всіх пунктограм української мови в системі графічних знаків, правильно оцінювати умови і причини розмежування та відокремлення синтаксичних одиниць і явищ відповідними пунктуаційними засобами, беручи до уваги принципи української пунктуації (формально-граматичний, інтонаційний та смисловий). Відтак вибіркова дисципліна «Українська пунктуація» становить систематизовану складову циклу професійної та практичної підготовки студентів на філологічному факультеті різних спеціалізацій.

Курс спрямований на удосконалення знань і вмінь із сучасної української пунктуації. Він сприятиме грамотному оформленню науково-пошукової діяльності, перекладацької та власної творчої діяльності. Матеріал спецкурсу подано з урахуванням напрацювань у сфері українського синтаксису та пунктуації. Основний акцент зроблено на правильній інтерпретації пунктуаційних правил, кодифікованих у чинному Правописі української мови, а саме в частині «Уживання розділових знаків» (затвердженому Українською національною комісією з питань правопису та схваленому Кабінетом Міністрів України (від 22. 05. 2019 р.)), відповідно до можливих альтернатив у стилістично нейтральному та стилістично забарвленому тексті.

Відтак **мета** курсу вибіркової дисципліни – сформувати у студентів-філологів:

- систематизовані знання про розділові знаки;
- розуміння історичних віх розвитку української пунктуації;
- вміння класифікувати та аналізувати пунктограми відповідно до принципів української пунктуації та стилістичних особливостей речення та тексту.

Завдання – навчити студентів:

- правильно та доречно обрати розділові знаки;
- аналізувати умови їхнього використання в реченні, враховуючи факультативні та індивідуально-авторські варіанти та стилістичну специфіку тексту;
- володіти чинними пунктуаційними нормами сучасної української літературної мови.

Передбачено, що в результаті вивчення цього курсу студент повинен **знати:**

- основні поняття пунктуації: предмет і об'єкт пунктуації, місце пунктограм у мовознавчій типографіці, типи пунктограм, призначення розділових знаків, основні принципи пунктуації;
- історію вживання розділових знаків та їхні функції в українській мові;
- типи пунктограм, їхню класифікацію за різними мовознавчими підходами та принципами;
- аргументації вживання розділових знаків відповідно до пунктуаційних правил (пунктограми «кома», «тире», «двокрапка», «крапка з комою», «дефіс», «крапка», «три крапки», «знак оклику», «знак питання», «лапки»);
- особливості комунікативного аспекту аналізу речення та пунктограми; інтонаційний принцип уживання розділових знаків;
- нормативні (обов'язкові та факультативні) й індивідуально-авторські розділові знаки відповідно до стилістичної специфіки речення та тексту.

У результаті вивчення курсу студенти повинні вміти:

- правильно оцінювати синтаксичні одиниці та явища відповідно до їхнього пунктуаційного оформлення;
- розставляти розділові знаки та пояснювати їх згідно з правилами чинного Правопису;
- характеризувати та класифікувати пунктограми за способом уживання, повторюваністю, функційним призначенням, за відповідністю загальноприйнятим пунктуаційним нормам, варіантністю тощо;

- оцінювати обов'язкові та факультативні, а також індивідуально-авторські розділові знаки;
- виконувати види робіт, пов'язаних із пунктуаційними вміннями та навичками: пунктуаційний коментар, читання та написання диктантів (правильно інтонувати текст відповідно до синтагматичного членування речення, аналізувати пунктуаційні помилки).

Методичний посібник корелює з навчальними програмами та силабусами вибіркової дисципліни «Українська пунктуація» для студентів різних спеціалізацій: 035 Філологія, спеціалізація 035.01 «Українська мова та література»; 01 Освіта / Педагогіка. 014.01. Середня освіта (спеціалізація «Українська мова і література»); 035 Філологія, спеціалізації 035.06 «Східні мови та літератури» (переклад включно); 035 Філологія, спеціалізації 035.03 «Слов'янські мови та літератури» (переклад включно).

Посібник містить список рекомендованої літератури (базової та додаткової), тематичне структурування (у межах кожної теми подано розгорнуті питання-тези), аналітичні та тестові завдання, а також додатки, які включають схему та зразок пунктуаційного аналізу, тексти диктантів, рекомендації та зразок роботи над пунктуаційними помилками.

ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Глазова О. П. Українська пунктуація: навчальний посібник. Правила, тренувальні вправи, контрольні завдання, диктанти. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2004. 252 с.
2. Гуйванюк Н.В., Максим'юк О.В., Китар Ф.Д., Вандишева К.В. Основи пунктуації: навчальний посібник. Чернівці, 2002. 117 с.
3. Козленко І. В. Українська пунктуація: навчальний посібник. Київ, 2009. 320 с.
4. С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ та ін. Пунктуація // С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ та ін. Сучасна українська літературна мова / за ред. С. О. Карамана. К.: Літера, 2011. 489-497. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11333/1/%D0%A1%D0%A3%D0%9B%D0%9C_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf
5. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української мови: навчальний посібник: 2-е вид., доп. і випр. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2008. 152 с.
6. Сегін Л. В. Українська пунктуація: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ, 2015. 404 с.
7. Терлак З. М. Пунктуаційний словник-довідник. Львів: Світ, 2018. 396 с.
8. Уживання розділових знаків // Український правопис. К. : Наукова думка, 2019. С. 161–205.
9. Український правопис. 2019. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>.
10. Шабат-Савка С. Т., Максим'юк О. В., Шатілова Н. О. Пунктуація української мови: навчальний посібник. Чернівці, 2016. 240 с.
11. Яцимірська М. Г. Сучасна українська мова. Пунктуація: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2002. 286 с.

Додаткова:

1. Андрощук Н. Формування української пунктуаційної системи сучасної української мови та її відображення в правописних джерелах // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. Вип. 22. С. 3-7. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5429/1/a3_6.pdf.
2. Бандура О. М. Художні функції поетичної пунктуації // Українська мова і література. 1997. №46 (62).
3. Булаховський Л. А. Українська пунктуація. Розділові знаки. Київ – Львів, 1947. 42 с.
4. Бурячок А. А. Що змінилось в «Українському правописі»? К., 1997. 51 с.
5. Бурячок А. Крапка. Кома. Крапка з комою. Тире. Двокрапка // Українська мова: Енциклопедія. К., 2000.
6. Ващенко В. С. Стилістичне використання пунктуації // Українська мова в школі. 1951. №5.
7. Війтик О. М. Відомості з пунктуації під час вивчення словосполучень і членів речення // Українська мова і література в школі. 1974. № 7. С. 64– 68.
8. Войнова А. Г. Пунктуація в простому реченні // Українська мова і література. в школі. 1968. № 2. С. 64-67.
9. Гоз Д. Семантика тире у поезіях Ліни Костенко. Електронний ресурс. Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/46-1/34.pdf.
10. Грибан Г. Пунктуаційна грамотність як одна із складових формування мовної особистості // Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти. Науково-методичний збірник. Житомир, 2010. С. 59 – 64.
11. Грищенко А. П. Пунктуація при відокремленні // Складні питання сучасного українського правопису. К., 1980. С. 188-221.
12. Грунський М., Мироненко М. Розділові знаки. Харків, 1930.
13. Гуйванюк Н. В. Інноваційні процеси в сучасній українській пунктуації // Проблеми унормування української мови:

- збірник матеріалів розширеного засідання координаційної ради „Українська мова”. Київ–Херсон, 2003. С. 105-122.
14. Гуйванюк Н. В. Українська пунктуація: правописна традиція і сучасна мовна практика // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: материалы II Международной научн. конф. (Днепропетровск, 14–15 апреля 2005 г.) / упор. Т. С. Пристайко. Днепропетровск : Пороги, 2005. С. 112–116.
 15. Гуйванюк Н. Історична змінність пунктуації та зміни в українській пунктуації // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2002. Вип. 6. С. 299– 305.
 16. Гуйванюк Н. Новітні тенденції в українській пунктуації та проблеми авторської пунктуації // Гуйванюк Н. Слово – речення – текст. Чернівці, 2009. С. 486–492.
 17. Дзюбишина Н.Я. Про деякі випадки вживання лапок // Українська мова і література в школі. 1983. № 2. С. 66–68.
 18. Дудик П., Прокопчук Л. Пунктуація // Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис української мови. К., 2010. С.351– 364.
 19. Загнітко А. Основи української пунктуації // Загнітко А. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк, 2011.
 20. Загнітко А. П. Теоретичні принципи української пунктуації // Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови сучасної української мови. К., 2011.
 21. Кацімон О. Мовознавча термінологія у граматиках С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера // Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Випуск 496—497. Слов’янська філологія. Інтернет-ресурс. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvchnusf_2010_496-497_10.pdf
 22. Ковальчук Н. Система роботи над формуванням пунктуаційних навичок в учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови». К., 2008. 20 с.
 23. Ковальчук Н. Функціонально-комунікативний підхід до вивчення пунктуації // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць.

Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 319–324.

24. Козачук Г. О. Пунктуація у реченнях з як // Українська мова і література в школі. 1986. № 9. С. 42-47.
25. Кочан І. Історія української пунктуації // *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Vol.VII / 1, 2019, р.р. 143-152. Інтернет-ресурс. Доступ з: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/17467/18700>
26. Критська В. Теоретичні засади пунктуації (до питання про новий правопис). Українське мовознавство: міжвідомч. наук. зб. Київ, 2003. Вип. 25. С. 94 — 98.
27. Майданський М. Н., Дорошенко С. І. Спростити й уточнити пунктуацію // Українська мова і література в школі 1963. № 6. С. 76-82.
28. Москаленко А. А. Історія українського правопису (радянський період). Одеса, 1968.
29. Москаленко Н. А. Нарис історії української пунктуаційної термінології. Одеса, 1959. 32 с.
30. Німчук В. Історія українського правопису: XVI — XX століття. Хрестоматія. Київ: Наукова думка, 2004. 584 с.
31. Огієнко І. Нариси з історії української мови: система українського правопису: Популярно-науковий курс з історичним освітленням. Варшава, 1927.
32. Огієнко І. Рідне писання. Ч. I: Український правопис і основи літературної мови. Жовква: Друкарня о. Василіан, 1933.
33. Олійник І. С. До засвоєння пунктуації // Українська мова і література в школі. 1978. № 12. С. 63-72.
34. Павленко С. О. Великий світ малих розділових знаків // Українська мова і література в школі. 1990. № 11. С. 86–92.
35. Помирча С., Головка Р. Індивідуально-авторська пунктуація як особливість художнього тексту // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: збірник наукових праць. Вип. 9. Ч. I. Слов'янськ, 2019. С.117– 123.
36. Помирча С. Індивідуально-авторська пунктуація як засіб формування синтаксичної компетенції в майбутніх учителів початкової школи. Інтернет-ресурс. Режим доступу: http://pptma.dn.ua/files/2016/3/17.Pomyrcha-Belska_s._%20155-162.pdf

37. Попович І. До проблеми підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів // Українська мова і література в школі. Київ, 2010. №3. С. 13-18.
38. Русанівський В. М. Нове в українському правописі. К., 1962. 38 с.
39. Савченко І. С. Історичні витоки української пунктуації // Київська старовина. 2006. № 5. С. 58–66.
40. Савченко І. Принципи вживання розділових знаків в українській мові // Актуальні проблеми металінгвістики: науковий збірник. Київ – Черкаси: Брама, 1999. С. 125–127.
41. Савченко І. С. Способи реалізації функціонально-стилістичного принципу української пунктуації // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2012. Вип. 9. С. 152-155.
42. Савченко І. С. Пунктуаційний аналіз // Г. Р. Передрій, М. І. Калько, І. С. Савченко та ін. Лінгвістичний аналіз: практикум: навчальний посібник / за заг. ред. Г. Р. Передрій. Київ: Академія, 2013. С. 182—212.
43. Сегін Л.В. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації // Українська мова. 2018. №3. С. 80-91. Інтернет-ресурс. Доступ з: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/3_18/8.pdf
44. Синявський О. Розділові знаки // Синявський О. Норми української літературної мови. Львів, 1991. С. 348-357.
45. Слинко І.І. Наблизити правопис до потреб школи // Українська мова і література в школі. 1963. № 3. С. 62-70.
46. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914. Інтернет-ресурс. Доступ з: <https://diasporiana.org.ua/movoznavstvo/1102-smal-stotskiy-s-gartner-f-gramatika-ruskoyi-movi/>
47. Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8-9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми // Українська мова і література в школі. 2015. №1. С. 6–13.
48. Соболев Л.І. Актуалізація проблеми становлення системи пунктуаційних знаків: походження, статус, функції // Науковий

- часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) Випуск 7. 2017. С. 121–129. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://enpuir.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/26144/1/Sobol%20121-129.pdf>
49. Сухомлин В. В. Пунктуаційні знаки як виразники суб'єктивної модальності // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: збірник наукових праць. Вип. 5. Луцьк, 2009. С. 65–70.
 50. Тоцька Н. І. Вживання крапки, знака питання, знака оклику і трьох крапок // Українська мова і література в школі. 1969. №8. С.80-82.
 51. Тоцька Н. І. Вживання тире між членами речення // Українська мова і література в школі. 1969. № 12. С. 82-84.
 52. Український правопис. 4-е вид., випр. й доп. К., 2003.
 53. Український правопис: Проект найновішої редакції. К.: Наук. думка, 1999.
 54. Федчик В. А. Функціональна парадигма пунктуації усередині речення-фрази. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15.PNR_2007/Philologia/21842.doc.htm
 55. Шевелева Л. А. Український правопис у таблицях. Правила, винятки, приклади, коментарі. Харків, 2000.
 56. Шевцова В. Емоційно-сміслові розділові знаки „?!” і „!?” як важлива складова формування пунктуаційної компетенції майбутнього педагога. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 24 (259), Ч. II, 2012. С. 203-208.
 57. Шульжук К. Ф. Основи української пунктуації // Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. К.: Академія, 2004. С. 377-387.
 58. Ющук І. П. Практичний довідник з української мови. К, 1998. 223 с.
 59. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. К.: Освіта, 2012. 270 с. Електронний ресурс. Доступ із: <https://ushchuk.files.wordpress.com/2013/09/d196.pdf>.

ТЕМАТИЧНІ ПИТАННЯ

Тема 1-2. ВСТУПНІ ЗАУВАГИ ДО ПУНКТУАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ПУНКТОГРАМ ТА ПУНКТУАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Питання:

1. Предмет і об'єкт пунктуації.
2. Принципи української пунктуації:
 - а) різні підходи (двовимірний, тривимірний);
 - б) термінологія принципів української пунктуації:
 - структурно-граматичний (формально-граматичний структурний);
 - інтонаційний (ритмомелодійний);
 - смисловий (логічний, структурно-семантичний).
3. Система пунктограм як умовних знаків різних інтонаційних видозмін та структурної динаміки фрази чи речення. Дискусійні питання, пов'язані з кількісною оцінкою пунктограм.
4. Загальна характеристика та класифікація розділових знаків:
 - а) за способом уживання (одиничні / парні);
 - б) для одиничних – за повторюваністю (повторювані / неповторювані);
 - в) за функційним призначенням (роздільні (віддільні) / видільні);
 - г) за відповідністю загальноприйнятим пунктуаційним нормам:
 - нормативні (обов'язкові / факультативні);
 - індивідуально-авторські;
 - г) для нормативних – за здатністю мати пунктуаційний варіант (безваріантні / варіантні).
5. Пунктуаційний аналіз речення та тексту: підходи, принципи, структура.

**Тема 3. ОСНОВНІ ВІХИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ. ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ
В ДІАХРОНІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПУНКТОГРАМ**

Питання:

1. **Найдавніші системи письма. Середньовічна європейська пунктуація.**
 - Аристофанова пунктуаційна система.
 - Латинська система розділових знаків.
 - Пунктуація грецьких рукописів.
 - Нова система розділових знаків ув італійських типо-графів у середині XV ст. (школа «альдів» (Альдо Мануцій)).
2. **Давньоукраїнська пунктуація.**
 - Пунктуація в давньоруських рукописах до кінця XIV ст. (використання знаків, їхнє призначення).
 - Іван Федорович (Федоров): уживання розділових знаків у Львівському виданні «Апостола» (1574 р.), в «Острозькій біблії» (1580 р.).
 - Розділові знаки в граматиці Л. Зизанія (1596 р.).
 - Граматика М. Смотрицького (відображення розділових знаків).
3. **Розвиток пунктуаційної системи у 18-19 ст.**
 - Російський вплив на українську пунктуацію та ортографію («ломоносовська» традиція пунктуаційних норм).
 - Пунктуаційне оформлення першої української граматики О. Павловського, відображення пунктуації в словниках П. Білецького-Носенка (1-а пол. XIX ст.), Є. Желехівського (1886 р.). Письменники як кодифікатори пунктуаційних норм (художні твори Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка та інших).
 - Різноміж у використанні пунктуаційних знаків та правил їхнього вживання.
4. **Українська пунктуаційна система п. п. 20 ст.**
 - Формування пунктуаційної термінології (**В. Сімович**, С. Смаль-Стоцький, І. Огієнко). Словник Б. Грінченка (1907—1909 рр.).

- «Найголовніші правила українського правопису» (1921 р.) (Правописна комісія в складі професорів А. Кримського, І. Огієнка та Є. Тимченка).
- Синтаксична та пунктуаційна термінологія у граматичних працях мовознавців 20—30-х рр. (О. Курило, О. Синявського, С. Смеречинського та ін).
- Український правопис 1928 р. (Харківський правопис, правопис Голоскевича, «скрипниківка»): розділ «Пунктуація та інші помічні при алфаветі знаки й норми вживання їх».
- «Рідне писання» Івана Огієнка: розділ «Повний збір правил уживання розділових знаків».
- «Український правопис» 1936 р. (3-тє видання правопису 1933 р.: розділ «Головніші правила пунктуації».
- А. Загородський «Кілька уваг до проекту українського правопису» (1941 р.).
- «Український правопис» за редакцією М. Грунського (Правопис 1945 (1946) р.).

5. Українська пунктуація у правописах др. пол. 20 ст. Видання «Українського правопису» 1960 р. (аналіз нових моментів пунктуаційного оформлення синтаксичних одиниць аргументовано висвітлено в працях В. Русанівського «Нове в українському правописі» та А. Москаленка «Історія українського правопису (радянський період)»).

- «Український правопис» 1990 р. (зазнав кількох перевидань). «Найголовніші правила пунктуації» зазнали незначних змін (ґрунтовно про це викладено в брошурі А. А. Бурячка «Що змінилося в “Українському правописі”»).

6. Чинний український правопис 2019 р.: пунктуаційні традиції та новаторство. Розширення альтернативного використання розділових знаків. Нові параграфи у порівнянні з попередніми правописами (скісна риска, комбіноване вживання розділових знаків, правила рубрикації тексту і знаки для оформлення пунктів переліку).

Тема 4. КОМА ЯК НАЙЧАСТОТНІША ПУНКТОГРАМА В РЕЧЕННІ

Питання:

1. До історії виникнення розділового знака, термінологічні паралелі в історії української пунктуації, функційне призначення.
2. Правила вживання коми в простому ускладненому реченні:
 - а) відокремлення комунікативно-стилістичного характеру (синтаксичні повтори; відокремлення комунікатив (часток та вигуків));
 - б) між однорідними членами речення;
 - в) відокремлення напівпредикативних членів речення:
 - відокремлення напівпредикативних означень різної структури та граматичного способу вираження;
 - відокремлення напівпредикативних обставин різної структури та різного граматичного способу вираження;
 - г) відокремлення додатків;
 - г) відокремлення уточнювальних членів речення;
 - д) відокремлення вставних компонентів;
 - е) відокремлення звертань.
3. Правила вживання коми в складному реченні:
 - а) між предикативними частинами складносурядного речення;
 - б) між предикативними частинами складнопідрядного речення;
 - в) між предикативними частинами безсполучникового речення.
4. Кома при прямій мові та при цитатах, у контексті інших пунктограм.

Тема 5. ПУНКТОГРАМА «ТИРЕ» В КОНТЕКСТІ ІНШИХ ПУНКТОГРАМ

Питання:

1. Походження терміна, термінологічні паралелі в історії української пунктуації, функційне призначення.
2. Уживання тире в різних синтаксичних одиницях відповідно до основних принципів української пунктуації. Використання тире за інтонаційним принципом (функційно-стилістичне вживання).
3. Використання тире у простому неускладненому реченні: із розмежуванням нормативного вживання розділового знака (обов'язкове / факультативне) та індивідуально-авторського:
 - а) між підметом і присудком;
 - б) на місці пропущеного члена речення;
 - в) для інтонаційного виділення окремих слів чи груп слів.
4. Використання тире в простому ускладненому реченні:
 - а) однорідні члени речення (між членами речення, зокрема однорідними присудками; при узагальнювальних словах);
 - б) відокремлення напівпредикативних означень (відокремлення узгоджених непоширених, неузгоджених, прикладкових означень у кінці чи в середині речення);
 - в) відокремлення уточнювальних членів речення;
 - г) відокремлення вставлених компонентів;
 - г) тире при вставних компонентах.
5. Тире між предикативними частинами складного речення:
 - а) між предикативними частинами **безсполучникового** речення при семантико-синтаксичних (смыслових) відношеннях:
 - наслідкових: причинно-наслідкових (з акцентом на наслідку); умовно-наслідкових; часово-наслідкових;
 - порівняльно-зіставних чи протиставних;
 - допустових;
 - порівняльних;
 - пояснювальних (пояснювально-присудкових);

- б) між частинами **складносурядного** речення: у синсемантичних структурах із єднальними сполучниками для передачі наслідкових відношень (часово-наслідкових, причинно-наслідкових, умовно-наслідкових), а також для передачі несподіваности, швидкої зміни подій або різкого протиставлення чи зіставлення подій чи фактів другої предикативної частини щодо першої (із єднальними, протиставними, зрідка розділовими сполучниками);
- в) між частинами складнопідрядного речення (в т.ч. і при збереженні коми).
6. Тире при прямій мові та цитатах, у контексті інших пунктограм.

**Тема 6-7. ПУНКТОГРАМА «ДВОКРАПКА» ТА «КРАПКА З КОМОЮ» В КОНТЕКСТІ ІНШИХ ПУНКТОГРАМ.
ПУНКТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ УСІХ ІНТЕРПОЗИЦІЙНИХ
РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У РЕЧЕННІ**

Питання:

1. Використання двокрапки в українській правописній традиції. Функційне призначення двокрапки.
2. Двокрапка у простому реченні (**однорідні** члени речення).
3. Двокрапка у складному реченні:
 - а) між частинами **безсполучникового** речення при семантико-синтаксичних (сміслових) відношеннях:
 - з'ясувальних (власне з'ясувальних, з'ясувально-доповнювальних);
 - пояснювальних (пояснювально-уточнювальних);
 - причинових (причиново-пояснювальних);
 - б) у **заголовках**, побудованих за моделями безсполучникових речень із пояснювально-уточнювальними відношеннями;
 - в) між частинами **складнопідрядного** речення.
4. Двокрапка в контексті інших пунктограм (рубрикації в стилістично забарвлених текстах, використання прямої мови).

5. Можливі варіанти факультативної підміни двокрапки на тире відповідно до чинних пунктуаційних правил.
6. Крапка з комою:
 - а) вживання в простому реченні (між однорідними членами речення, у рубрикаціях);
 - б) вживання у складному реченні (між частинами складних безсполучникових речень, а також складнопідрядних та складносурядних).

Тема 8. ПЕРИФЕРІЙНІ РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ (ДУЖКИ, ДЕФІС, СКІСНА РИСКА, ЛАПКИ)

Питання:

1. Дужки. Типи дужок: круглі, квадратні, кутові; зовнішні і внутрішні. Використання різних видів дужок відповідно до синтаксичних, функційних та стилістичних особливостей одиниць (слова, речення, текст): у підзаголовках, при поясненні іншомовних та маловідомих слів; при вставлених синтаксичних компонентах, ремарках тощо.
2. Лапки. Типи лапок (ялинки, лапки). Правила використання лапок. Комбінації різних типів лапок, співрозташування лапок і розділових знаків.
3. Дефіс у ролі пунктограми (відокремлення прикладок, у рубрикаціях).
4. Скісна риска як розділовий знак (зокрема в офіційно-діловому та науковому стилях між однорідними членами речення у значенні, близькому до сполучника «і» чи «або»).
5. Використанні розділових знаків при оформленні покликань.

Тема 9. ПОСТПОЗИЦІЙНІ РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ (ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ КІНЦЯ РЕЧЕННЯ). ЗАВЕРШАЛЬНІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУНКТОГРАМ

Питання:

1. Функційне призначення розділових знаків у кінці речення як основної одиниці мови та мовлення. Використання крапки, знаків питання та оклику в українській правописній традиції. Термінологічні паралелі в часі становлення пунктуаційної термінології початку 20 ст.
2. Крапка як пунктограма. Вживання крапки: специфіка використання у скороченнях, авторському матеріалі, цитатах, заголовках тощо.
3. Вживання розділових знаків, що виступають маркерами мети висловлювання та емоційної забарвленості (знак питання, знак оклику). Специфіка використання таких пунктограм у складному реченні (складне речення з т. зв. непрямим питанням), при використанні вставлених компонентів у структурі речення тощо.
4. Вживання трьох крапок у стилістично маркованих одиницях для позначення перерваності, недокінченості, уривчастості, несподіваності (як в кінці речення, так і в середині), у цитатному незавершеному матеріалі тощо.
5. Комплексне вживання розділових знаків:
 - а) при прямій мові та цитуванні;
 - б) поєднання комунікативно-емоційних постпозиційних розділових знаків (знак / знаки питання + крапка; знак / знаки оклику + крапка);
 - в) кома + тире як парний розділовий знак та як контекстуальний збіг двох окремих пунктограм у реченні.

**Тема 10-11. ВИДИ РОБІТ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ
ПУНКТУАЦІЙНИМИ ВМІННЯМИ, З УРАХУВАННЯМ
СТИЛІСТИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ ТЕКСТІВ**

Питання:

1. Пунктограми як формальні знаки відображення комунікативного призначення речення. Комунікативні умови інтонування речення та тексту. Синтагматичне членування речення та пунктуація. Інтонаційний принцип уживання розділових знаків
2. Види робіт, пов'язаних із пунктуаційними вміннями та навичками:
 - пунктуаційний коментар;
 - диктант;
 - пунктуаційний аналіз;
 - робота з тестовим матеріалом.
3. Написання диктантів: правильне інтонування тексту, оцінювання пунктуаційних помилок, робота над допущеними помилками у тексті.
4. Індивідуально-авторські вживання інтерпозиційних розділових знаків із погляду стилістичної диференціації текстів.
5. Пріоритети у виборі розділового знака з урахуванням стилістичної специфіки речення та тексту.
6. Повний пунктуаційний аналіз речення.

ТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Виявити, чи подані варіанти пунктуаційного оформлення речень є правильними. З'ясувати домінанту окремих принципів української пунктуації (формально-граматичного, інтонаційного (в т. ч. індивідуально-авторського) та смислового, де це можна відстежити. **Примітка:** для візуалізації сегменти речень із відмінностями щодо розділових знаків виділено жирним:

1. *В розбитій країні, у **тяжкій недузі забутий**, під громом гармат він лежав...* (Х. Андієвська). / *В розбитій країні, у **тяжкій недузі**, забутий під громом гармат, він лежав...* (Х. Андієвська).
2. *Народилося **море безкрає**, з неосяжним морським обрієм* (О. Довженко). / *Народилося **море – безкрає**, з неосяжним морським обрієм* (О. Довженко).
3. *Я впізнав у ньому делеку, званого ще **гайстром**, чи **бузьком*** (Є. Гуцало). / *Я впізнав у ньому делеку, званого ще **гайстром чи бузьком*** (Є. Гуцало).
4. *І вже скоро здається, що то саме сонячне світло співає пташиними **голосами снігурів**, щигликів, шишкарів, повзиків* (Є. Гуцало). / *І вже скоро здається, що то саме сонячне світло співає пташиними **голосами – снігурів**, щигликів, шишкарів, повзиків* (Є. Гуцало).
5. *Закінчили **роботу**, сіли спочивати* (Т. Шевченко). / *Закінчили **роботу – сіли спочивати***.
6. *Дорогий **друзе!** Навчання – шлях до пізнання.* / *Дорогий **друзе**, навчання – шлях до пізнання.*
7. ***Усе в чеканні:** спілі краплі рос, земля і місяць, вишні і тополі* (Б. Олійник). / ***Усе в чеканні** – спілі краплі рос, земля і місяць, вишні і тополі* (Б. Олійник).

Завдання 2. У поданих мікротекстах розділові знаки в межах речень пронумерувати, зіставити з назвами правил пунктограм. Схарактеризувати їх за такими показниками:

- а) способом уживання: одиничні (за повторюваністю: (повторювані / неповторювані) чи парні;

- б) за функційним призначенням: роздільні (віддільні) / видільні;
- в) за відповідністю загальноприйнятим пунктуаційним нормам: нормативні (обов'язкові / факультативні) чи індивідуально-авторські;
- г) для нормативних – за здатністю мати пунктуаційний варіант (безваріантні / варіантні).

Зразок виконання:

Та через гони літ, (1) на повороті, (2) благатимеш у долі лиш одно: (3) дощем навипиньках увійти в ворота і — (4) пошепки — (5) поплакати в вікно... (О. Забужко).

- 1, 2 – коми для відокремлення обставини: парний розділовий знак, видільний, нормативний, факультативний (неуточнювальні обставини можуть зазнавати відокремлення відповідно до змістового та інтонаційного виділення, але їх відокремлення є необов'язковим), безваріантний;
- 3 – двокрапка між предикативними частинами складного безсполучникового речення: розділовий знак одиничний, неповторюваний, роздільний, нормативний, обов'язковий, безваріантний;
- 4, 5 – тире для відокремлення обставини (примітка: останню також можна розглядати як вставлений компонент у структурі речення з огляду на використаний розділовий знак): парний знак, видільний, індивідуально-авторський.

Мікротекст 1. *Відлопотили дощами за ворота, в щілинах бруку виросте трава — а потім будуть знову в мушлі рота, між скойок губ світитися слова. Розтанеш в димній сутині вокзалу — але осяде в пам'яті, на дні, обличчя жінки, що тебе кохала, і білий птах фіранки у вікні, і тишина в ласкавих рукавичках, і у плющі заплутаний балкон... Щось відщемить. Щось — охолоне в звичку (бо й молодість — як скло під каблуком!) (О. Забужко).*

Мікротекст 2. Була зате улюблена праця – роки аспірантури на кафедрі української мови під опікою та керівництвом Івана Івановича Ковалика; молодий науковець орієнтувався на нього не тільки як людину, дослідника словотвору, але передусім як на педагога, що пробуджує у своїх вихованцях найважливіше покликання людини – передавати свої знання іншим, отже, чинити добро (за А. Содоморою).

Мікротекст 3. На одній із фотографій, з шістдесят шостого року, Теодозій: серед високої, по коліна, трави, на тлі розлогої липи, що за огорожею, вигострює косу; тут – одна з найпогідніших його усмішок: дослухається до голосу сталі під брусом; за мить, коли покосами лягатиме трава, той голос буде іншим, мов у хвилі, що набігає на піщаний берег. У коси, як і у всього, що довкола, – теж своя мова, свої «фонемі» (А. Содомора).

Мікротекст 4. Якби Іван колись мусив описати цю осінь, то описував би її, як світло. Київ складався з безлічі кубів світла різних відтінків жовтого, нагромаджених на вулицях і площах: від гарячих барв осінніх дерев і до ледь золотавого пронизливого повітря. Було так, ніби якийсь художник не пошкодував фарби і вилив її всю в чашу міста, на його пагорби і тераси, на кручі понад рікою – і Київ тихо дзвенів у цьому сянні, поки крізь уже стонішене, сухе листя дерев прозирали сірим стіни кам'яниць у центрі і білим – делікатно – старі будинки Подола. Місто стояло, налите світлом по вінця (за О. Луцишиною).

Мікротекст 5. У Львові діялося не так; там світло було інакшим: за білими, майже північними світанками наставали дні, повні різких тіней, немов у німому кіно. Львів не був чашею, а був високим і вузьким кубком з тьмяного каменю, і кубок цей чітко втримував у собі душу міста, підпорядкувавши його своїй дисципліні. Світло тут спалахувало на гострих дахах, креснувши по черепиці та по залізних шпильях, і плавалося, аби враз на мить вирватися вгору, зробитися таким, як голка, і запастися під землю, де текла ув'язнена Полтва. Львів не подужав би стільки світла (за О. Луцишиною).

Завдання 3. У поданих мікротекстах розставити розділові знаки в межах речення, пронумерувавши їх. Пояснити їхній вибір, покликаючись на відповідні позиції правил чинного Правопису в частині «Уживання розділових знаків».

Зразок виконання:

Пам'ятаєш, (1) я говорила: (2) усе, (3) чого раз не впізнав ти, (4) – (5) то немовби змарнований хист (за О. Забужко). **Примітка:** кому та тире нумеруємо окремо: у цій позиції речення вони засвідчують збіг розділових знаків відповідно до різних пунктуаційних потреб контексту.

- 1 – Кома для відокремлення вставного компонента: виділяються слова, звернені до співрозмовника або до читача з метою привернути його увагу (§ 158, I, п. 11, примітка 1е).
- 2 – Двокрапка між предикативними частинами складного речення: ставиться у безсполучниковому реченні, якщо друга (наступна) його частина розкриває зміст попередньої частини в цілому або одного з її членів (§ 160, II, п. 1).
- 3, 4 – Коми між предикативними частинами складного речення: ставляться для відокремлення підрядної частини речення в інтерпозиції (підрядну частину відокремлюємо комою з одного боку або, якщо вона розташована всередині головної частини, з обох боків: § 158, II, п. 3).
- 5 – тире між підметом і присудком: тире ставиться перед словами *це, оце, то, ото, ось*, які передують присудкові, вираженому іменником у називному відмінку (...усе... то немовби змарнований хист) (§ 161, п. 3).

Мікротекст 1. *Я впізнав у цьому птахові лелеку званого це гайстром чи бузьком. Тільки чому цей гайстер записався в пішоходи замість того щоб міряти крильми небесні простори? Й чому йде по втопаному сніжку так як міг би йти навесні по шовковій луговій траві? Біля колодязя де сріблилась намерзлою кригою вода лелека спинився стрельнув довгою шиєю в один та в другий бік тоненько клацнув дзьобом і глянув на вершечок клена так наче хотів дістати циглика що метушився на гіллі. Тужливо подивившись у небо лелека*

від криниці повертається назад у бічну вуличку з якої вийшов і я бачу тепер що праве крило в нього раз і вдруге відвисло до самої землі черкає чорним пером по снігу. Отже переламав крило а тому й не зумів одлетіти до вирію в кінці серпня чи у вересні та все ж таки жде на весну чує її прихід заздальгідь наслухає пісню побратимів у небесах де ще не скоро їй скромній і простій з'явитись... Лелека-гайстер спроквола але впевненою ходою йде по вулиці зникаючи у відчиненій хвіртці якоїсь садиби а я не можу позбутись гострого відчуття що спектр пташиних емоцій зрідні людським (за Є. Гуцалом).

Мікротекст 2. Тут горить свічка там грає флейта а по суті це одне і те саме просто вогонь стає голосом так як *civitas terrena* перетворюється в небі небес на *civitas Dei*. І коли закінчатся мої тутешні мандри коли старий пілігрим повернеться нарешті до Дому то серед книг привезених звідси обов'язково будуть і ці тонесенькі. Ось ми пливемо каналом пропливаємо собор і молимося забутою було на землі мовою а собор такий високий що круки над ним здаються завбільшки з чорних метеликів. Я наперед тішуся тим як засяду у теплому затишному кабінеті за письмовим столом до якого не підходив стільки років як почну розбирати записи що нагромадилися з далеких часів і країв. Навмання розгорну одну з книжечок бажаючи перечитати улюблений віри і не зможу стримати враженого вигуку бо це буде той віри і водночас не той трохи змінені синтаксичні і граматичні форми менша або більша кількість рядків іноді інший розмір нова українська мова. Ось тоді я й пригадаю слова одного гіппонського єпископа про красу твору яка походить від вищої краси нагадує про неї і спонукає полюбити її (за К. Москальцем).

Мікротекст 3. Отже зима стос чистого паперу і голос твоєї флейти. Я розповім тобі трохи про кожного з цих поетів і ти виявиши уважною вдячною слухачкою. Якомога старанніше я намагатимусь пояснити тобі те що іншим видається таким же неочевидним або самодостатнім як віра як знехтувана метафізика я допоможу тобі повірити в гірку й прозору смородину надіятися на

сліпуче сяєво снігу бачити свічку яка горить у домі очерету я зможу це зробити інакше чому ж тоді станеться це диво ти побачиши мене? Були часи коли хворіла душа і печальні пахоці прив'ялої трави та диму від спаленого листя заповнювали всі шпарини свідомості і вже не можна було споглядати через ті шпарки ясного сьйва. Істинний образ цієї юної і архаїчної вічності це вода яка спустившись сюди з верховин стає каламуттю повені. Але нічого страшного дівчинко вода вічна вода висока як вічні і високі літо осінь зима та весна (за К. Москальцем).

Завдання 4. Підібрати синтаксичний матеріал, який відображав би подані моделі речень із прямою мовою з використанням відповідних розділових знаків (А – слова автора, П – пряма).

1. А: «П».
А: «П?»
2. «П», – а.
«П?» – а.
3. «П, – а, – п».
«П, – а. – П».
«П? – а. – П».
4. «П, – а: П?».

Завдання 5. Розставити розділові знаки в реченнях, враховуючи можливі альтернативні варіанти пунктограм (відповідно до комунікативної настанови мовця та стилістичних особливостей художнього тексту) та послуговуючись правилами чинного Правопису. Пояснити факультативне та можливе індивідуально-авторське використання розділових знаків.

Зразок виконання:

Кожен момент рухлива крихта життя засвідчує що всі ми у стрімливій течії часу (А. Содомора). Можливі пунктуаційні варіанти оформлення речення: Кожен момент, рухлива крихта життя,

засвідчує, що всі ми – у стрімливій течії часу. / Кожен момент – рухлива крихта життя – засвідчує, що всі ми у стрімливій течії часу.

Відокремлене прикладкове означення в середині реченні (*рухлива крихта життя*) можна відокремлювати як комами, так і тире (останнім часто послуговуються в художньому стилі, якщо прикладка має образне значення. Тире в неповному еліптичному реченні (*...всі ми – у стрімливій течії часу*) може не використовуватися, особливо в художньому та розмовному стилях мовлення. При оформленні речення варто звернути увагу й на те, що виділяючи прикладку парним тире, повторне використання цього розділового знака на місці пропущеного еліптичного дієслова-присудка буде вже недоречним, оскільки дещо спотворюватиме інтонаційний малюнок речення.

Варіант 1

1. Під стріхою на цвяжку завше висів солом'яний бриль із порваною сіткою в ньому Артем Буга виходив на пасіку врізати для нас вощину з медом (В. Земляк). 2. Ось жива античність яка в усі часи вселяла людині віру у свої сили закликала до самопожертви в ім'я перемоги добра над злом волі над неволею (А. Содомора). 3. Посмішки цвітіння людських облич червоні троянди пристрасті білий гнів ломикаменю колюча шипшина зневаги сині ірисви томи мене морозять коли я бачу посмішку пошляка або лакизи (Л. Костенко). 4. Життя іде і все без коректур і як напишеш так уже і буде бо в цьому схибиш то уже навіки (за Л. Костенко). 5. Унаслідок такої діалектики природи всі качки нирці курочки чайки все наше птаство впізнавало його ще здалеку і ховалось у ситняк або у воду під латаття (О. Довженко). 6. Умів між двома тими світами замкнутим і відкритим триматися золоті середини (А. Содомора). 7. Кинувшись з потоку в озеро він починає кружляти по плесі хвилюючи його сонну воду туман розбігається вода синішає (Леся Українка). 8. Бувало прибіжимо з братом з гімназії голодні як вовки з дитячим апетитом (І. Нечуй-Левицький). 9. Два важенні томи понад вісімсот сторінок як і надрукований автореферат «Система граматичних понять і термінів давньогрецького вчення про мову» стали сумним нагадуванням про не один витрачений для

опрацювання цієї теми десятком років (А. Содомора). 10. Хіба не жах своєї зброї не маєш ти в ці скорбні дні... У тебе так два-три герої а решта велетні дурні (В. Сосюра).

Варіант 2

1. Твої шляхи відчай і камінь така прекрасна й мов на гріх ти плодиш землю байстрюками багном і гноєм для других (В. Сосюра). 2. У велетенську шубу зодяглася земля від обрію до обрію й тепер узимку вигрівается в хустрі і дивлячись у свічадо небес не намилиється своєю вродою (Є. Гуцало). 3. В ту дірку в паркані відкрився світ поету великий і складний і незбагненний світ (Л. Костенко). 4. Я вигадав для себе химерне заняття ходжу сільськими вулицями і збираю погляди очей так як можна збирати ряс у лісі. Збираю погляди карі сині зелені й голубі (Є. Гуцало). 5. І як багато цієї кульбаби зацвітає так багато по різних місцевостях є назв для неї і в назвах наче сама драматична історія розквіту буяння й зів'ялості (за Є. Гуцалом). 6. Зовсім недалечко застрекотала сорока видно угледіла простоволосого вершника а може запримітила й когось іншого бо чого б це Мудей зупинився ні сіло ні впало коли йому велено було «цоб» (В. Шкляр). 7. Мудей став як укопаний застриг вухами і Ворон ще раз завважив праве вухо коня живе навскіс надрубане трохи вкорочене проте чутливе і сторожке (за В. Шклярем). 8. Поки щасливо живеш то й друзям ліку немає хмарні настануть часи будеш тоді сам один (А. Содомора). 9. Інсім порозцвітали дерева одухотворені й ясні і кожне видається великою квіткою хай і холодною таж не може зима похвалитись теплими яскравими квітами (за Є. Гуцалом). 10. Врода кожної жінки має свій від роду запрограмований ідеальний вік той у якому розкривается найповніше і який може промчати водномить як у пустельних квітів-ефемерид а може в щасливій незмінності тривати роками залежно від догляду й поливання (О. Забужко).

Завдання 6. Зробити пунктуаційний аналіз поданих речень, послуговуючись схемою та зразком виконання, поданими в додатках (Додаток 1).

Варіант 1

1. Ніколи не послуговувався транспортом щоб бува не підвів його покладався лише на власні сили дарма що хворі ноги (А. Содомора). 2. Миттєві спалахи наче світлини у життєвому крутежі що затираючи напівтіні увиразнюють одвічну грань яка ділить усіх смертних на два табори на людей і тих хто за Цицероном лише називається людиною (А. Содомора). 3. Очевидно це душа моя оголена й чутлива споглядала за собою (І. Федорів). 4. Справді мало знати мову перекладаючи досконало мусимо знати й те що стоїть за кожним словом кожним поняттям (А. Содомора). 5. Дуже дрібні крихти майже кам'яний пил або дуже великий крупний у кілька десятків міліметрів базальт якщо їх одночасно засипати в плавильний агрегат різко погіршать і врешті-решт порушать технологічний цикл плавлення (В. Тищенко). 6. Вона посміхнулась красива і сива як доля змахнула рукою злетіли увись рушники (Б. Олійник).

Варіант 2

1. Гарний той вислів «знайти себе» часто однак цього не трапляється і сумними видаються тоді життєві стежки (за А. Содоморою). 2. Голосом онука врятувала його квітка певно за те що й він дідусь любив їх і городні й польові не раз назбиравши носив їх до церкви ставив перед іконою Богоматері (А. Содомора). 3. Йому стелилася дорога незвичайна єдина у житті і в смерті теж єдина крізь всі віки загорнуті у смуток крізь всі народи сиві і весняні (І. Драч). 4. Чи я люблю тебе не знаю спитай вночі у срібних зір весною вслухайсь в шелест гаю вдивися в даль зелених гір (О. Олесь). 5. Був посеред дворика віковий каштан живий зразок того як із тіснини пнутися до сонця навіть своєю тінню ця тінь під вечір не довшала вищала зникаючи за верхнім зрізом будинку (за А. Содоморою). 6. Були непосидючі горобці що впродовж літа не могли поділити між собою місяць під сонцем був осінній стукіт каштанових плодів зимове у чорно-білих тонах дворикове затишшя був перший тендітний лист вісник нової пори року (А. Содомора).

ТЕСТОВИЙ МАТЕРІАЛ

I. Тестові питання та завдання до пунктограми «кома» в контексті інших пунктограм

Примітка: тестові питання та завдання можуть допускати всі можливі варіанти відповідей (від 0 до всіх позицій).

1. На позначення сучасного терміна «кома» раніше використовували термін (терміни):
 - 1) «середник»;
 - 2) «пружка»;
 - 3) «розділка»;
 - 4) «запинка»;
 - 5) «ковика».

2. Укажіть **правильні** позиції щодо пунктограми «кома»:
 - 1) кома належить до видільних розділових знаків;
 - 2) кома належить до роздільних розділових знаків;
 - 3) функцію коми у граматиках раніше виконувала скісна риска;
 - 4) кома належить до одиничних розділових знаків;
 - 5) кома належить до парних розділових знаків.

3. Укажіть **правильні** позиції щодо використання коми у простому реченні:
 - 1) кома використовується лише в ускладненому простому реченні (в неускладненому не використовуємо);
 - 2) при протиставних та градаційних сполучниках кома ставиться завжди;
 - 3) не відокремлюються вигуки на початку речень, що стосуються особового займенника;
 - 4) не відокремлюються вигуки на початку речень, що стосуються звертання;

- 5) не відокремлюються комами вставні слова, що входять до зворотів, розташовуючись в кінці таких.
4. Укажіть **правильні** позиції щодо використання коми при однорідних членах речення:
- 1) означення, розташовані після означуваного слова, зазвичай є однорідними;
 - 2) на однорідність означень впливає кількість таких членів речення;
 - 3) означення виступають завжди однорідними, якщо перше є поширеним, а друге непоширеним;
 - 4) перед сполучником «та» в рядах однорідних членів речення кома може ставитися і не ставитися.
5. Укажіть **правильні** позиції щодо відокремлення членів речення:
- 1) завжди відокремлюються поширені напівпредикативні обставини;
 - 2) завжди відокремлюються поширені уточнювальні обставини;
 - 3) можуть відокремлюватися в реченні всі типи означень за граматичним способом вираження (узгоджені / неузгоджені / прикладкові);
 - 4) можуть відокремлюватися в реченні всі структурні типи означень (поширені / непоширені);
 - 5) деякі додатки можуть зазнавати факультативного відокремлення, залежно від значення та позиції в реченні.
6. Укажіть **правильні** позиції щодо використання коми для відокремлення означень у реченні:
- 1) не обов'язково відокремлювати узгоджене непоширене означення в постпозиції до означуваного слова, якщо перед останнім немає іншого означення;

- 2) відокремлюються означення при означуваному слові, вираженому особовим займенником;
 - 3) найчастіше відокремлюються неузгоджені означення;
 - 4) частіше відокремлюються поширені означення, аніж непоширені;
 - 5) прикладка зі сполучником **як** у постпозиції до означуваного слова відокремлюється не завжди.
7. Укажіть **правильні** позиції щодо використання коми для відокремлення обставин у реченні:
- 1) завжди відокремлюються поширені обставини;
 - 2) відокремлюються частіше неморфологізовані обставини, аніж морфологізовані;
 - 3) непоширені обставини, виражені дієприслівниками, в постпозиції до присудка ніколи не відокремлюються;
 - 4) непоширені обставини, виражені дієприслівниками, з чітким значенням способу дії не відокремлюються;
 - 5) обставини, виражені субстантивованими зворотами, часто мають факультативні умови для відокремлення.
8. Укажіть **хибні** позиції щодо використання коми для відокремлення членів речення:
- 1) члени речення, що приєднуються за допомогою сполучника **як**, відокремлюються завжди;
 - 2) уточнювальні члени речення можуть відокремлюватися не лише комою, а й тире;
 - 3) напівпредикативні члени речення можуть відокремлюватися лише комою;
 - 4) обставини, виражені одиничними дієприслівниками, у препозиції до присудка завжди зазнають відокремлення;
 - 5) вставні компоненти відокремлюються тире та дужками.
9. Укажіть **хибні** міркування щодо використання коми у складному реченні:

- 1) кома завжди ставиться при протиставних відношеннях у складному реченні;
- 2) частини складносурядного речення можуть розмежовуватися не лише комою;
- 3) частини складнопідрядного речення можуть розмежовуватися не лише комою;
- 4) частини безсполучникового речення можуть розмежовуватися усіма можливими інтерпозиційними розділовими знаками;
- 5) однакова комунікативна інтонація двох частин складносурядного речення може бути підставою для усунення між ними коми.

10. Укажіть позиції назв пунктуаційних правил, які зіставляються лише з пунктограмою «кома»:

- 1) вставлені компоненти;
- 2) відокремлені уточнювальні члени речення, що вводяться в речення за допомогою сполучників;
- 3) звертання;
- 4) відокремлені препозиційні до означуваного слова прикладкові означення;
- 5) відокремлені одиничні поширені узгоджені означення;
- 6) відокремлення предикативних частин складносурядного речення;
- 7) відокремлення предикативних частин складнопідрядного речення;
- 8) відокремлення предикативних частин безсполучникового речення;
- 9) відокремлені напівпредикативні обставини;
- 10) авторські слова при прямій мові.

11. Позначте речення, у яких не потрібно виділяти комами дієприкметниковий зворот (розділові знаки пропущені):

1. *І вже забута богом і людьми живе Маруся в захистку зими (Л. Костенко).*

2. Він був самотній серед обкопаної та обкладеної колючим чагарником діброви (Л. Яновська).
3. У Львові ж був тісний заасфальтований дворик, було звернене вікнами до гримотливого трамваю помешкання чиншової кам'яниці (А. Содомора).
4. Народжене й випромінюване розквітлим снігом сяйво можна порівняти з усмішкою (Є. Гуцало).
5. Пов'язане в пучки в торбинках і мішечках лежить їхнє багатство на дерев'яних базарних столах (Є. Гуцало).

12. Позначте речення, у яких підкреслені означення є **неоднорідними**, відтак не передбачають розмежування комами (розділові знаки пропущені):

1. *І раптом одухотворений інеем ліс озивається гортанними грудними звуками (Є. Гуцало).*
2. *Широко розплющені сірі очі дивились на світ з упевненою довірливістю (Є. Гуцало).*
3. *Тяжко було дивитись на спустошене покручене вітром і негодою привілля (М. Стельмах).*
4. *І пада сніг лапатий волохатий спокійно й величаво над селом (М. Рильський).*
5. *Свіжа з крапельками роси цибуля підставляла свої стріли вранішньому сонцю (О. Донченко).*

13. У котрих реченнях напівпредикативні обставини **потрібно** відокремлювати комами:

1. *Він сидів замріявшись і не відриваючи очей від широководдя (Г. Тютюнник).*
2. *Він лежав простягнувшись як молодий грецький бог... (Ю. Яновський).*
3. *Дівчата пройшли не зупиняючись (Г. Тютюнник).*
4. *Десь за ланами гомонів затихаючи грім (С. Васильченко).*
5. *Тимко мовчки взяв торбинку, пішов не озираючись (Г. Тютюнник).*
6. *За Таманню по ярах шуміли спадаючи весняні води (Г. Тютюнник).*

14. Установити, які з підкреслених у реченнях компонентів є вставними, відтак потребують виділення комами:
1. *Зараз кульбаба ще далебі спить у землі, щоб ранньої весни зазеленіти, щоб вимережити простори кошиками жовтогарячих квіток (Є. Гуцало).*
 2. *А втім рівновагу за будь-яких умов легше втримати тому, для кого рівновага – природний стан (А. Содомора).*
 3. *Правдивим будь одначе не всім ти відкривайся (П. Тичина).*
 4. *Візьміть наприклад малюнок з нашого письменства (Х. Алчевська).*
 5. *Про цей «страх статі» зазвичай притаманний усім тоталітарним формаціям, у ХХ столітті понаписувано чимало слушного й неслушного. (О. Забужко).*
15. У котрих реченнях допущено пунктуаційну помилку, пов'язану з пунктограмою коми?
1. *Знов цвітуть черешні і зеленіє луг... (М. Драй-Хмара).*
 2. *Отже, одна з найсмутніших сторінок у цій поемі належить не виданому у всі часи по всьому світові поетові (С. Васильченко).*
 3. *Протягом усієї минулої зими я відчував, щось має статися у цьому світі, щось неминуче станеться (Є. Гуцало).*
 4. *Ще перед бурею збирався Олег з Дзюбою на річку, та мабуть, хлопці роздумали (Ю. Бедзик).*
 5. *Тут вітерець повіває ніжно і приємно в літню спеку (А. Содомора).*
16. У котрих реченнях пропущено розділовий знак коми?
1. *Нараз крайнебо відлуни багряне, вогнем угорувистрілить ракета і задрижить, немов тремка трепета, мільйоном іскор в неба синь розтане (Б.-І. Антонич).*
 2. *Вона сперла голову о вікно, а лікті о варцаби і довго стояла задумавшись (за І. Франком).*

3. *Йї подумалось, що то вже квітень, що десь за містом на осонні вже тремтять, ніжаться під леготом чутливі анемони і з далеких пасік уже пориваються до них працьовиті бджілки (А. Содомора).*
4. *Як добре те, що смерти не боюсь я, і не питаю чи тяжкий мій хрест (В. Стус).*
5. *Дивлюсь я на моє небо і повертаю з возом і косарями праворуч і ліворуч (О. Довженко).*

17. У котрих із поданих речень між частинами складносурядного речення, поєданого єднальними сполучниками, потрібно використати пунктограму коми (розділові знаки пропущені)?

1. *В день такий розцвітає весна на землі і земля убирається зрання (В. Сосюра).*
2. *Змерз чорний кетяг бузини і літня хмара під осіннім плечем біліє край зими (М. Вінграновський).*
3. *Але тоді кримська ніч змовчала та зорі співчутливо й лагідно ще краще ясніли й сіяли в темній безодні неба (Х. Алчевська).*
4. *Сонце замовкло і все засмутилось (В. Свідзинський).*
5. *Дніпро спокійно шумить і реве і хвиля берег мис і мла стоїть від землі до неба, глухого, беззоряного (О. Довженко).*

18. Установити відповідність між пунктограмами в реченнях та синтаксичними одиницями, яких вони стосуються:

1. *Вечірнє сонце, дякую за день (Л. Костенко).*
2. *Вже почалось, мабуть, майбутнє. Оце, либонь, вже почалось... (Л. Костенко).*
3. *Старше покоління, свідок іншого життя, показувало ще на долонях мозолі від шаблі... (М. Коцюбинський).*
4. *Рятівними для нас, окрім мандрівок теренами античності, були також інші питання (за А. Содоморою).*
5. *Де страшно так, то тра навприсядки (Л. Костенко).*
6. *Ударив дощ, заколихав полудня спокій величавий, з квітучого горошку галяв стовпи метеликів підняв (В. Свідзинський).*

7. *Лежать наморені солдати, а не проживши й півжиття!*
(Л. Костенко).

- а) однорідні члени речення;
- б) відокремлене узгоджене поширене означення;
- в) відокремлене прикладкове означення;
- г) відокремлена обставина;
- ґ) відокремлений додаток;
- д) вставні слова і конструкції;
- е) звертання;
- є) складносурядне речення;
- ж) складнопідрядне речення;
- з) безсполучникове речення.

19. У котрих із поданих речень коми можуть мати альтернативний характер (альтернатива іншому розділовому знакові, відсутності розділового знака):

- 1. *Пов'язане в пучки, в торбинках і мішечках лежить їхнє багатство на дерев'яних базарних столах* (Є. Гуцало).
- 2. *Вітер, аж висвистувало, особливо дошкуляв йти.*
- 3. *Я впізнав у ньому лелеку, званого ще гайстром, чи бузьком* (Є. Гуцало).
- 4. *Найперший скіф, молодший син Геракла, собі роздольне царство вибирав* (Л. Костенко).

II. Тестові питання та завдання до пунктограми «тире» в контексті інших пунктограм

1. Які позиції щодо пунктограми «тире» на відокремлення означень варто вважати **правильними**:
 - 1) пунктограмою тире, як правило, не відокремлюються прикладкові означення, які стосуються особового займенника;
 - 2) прикладка може відокремлюватися тире лише в кінці речення;
 - 3) прикладка, виражена власними назвами, відокремлюється в кінці речення частіше не тире, а комами;
 - 4) прикладкові означення зі сполучниками чи допоміжними компонентами відокремлюються комами, а не тире;
 - 5) одиничні поширені узгоджені означення не варто відокремлювати тире.

2. Які з перелічених позицій щодо членів (чи одиниць) речення можуть стосуватися пунктограми «тире»:
 - 1) відокремлені уточнювальні члени речення;
 - 2) між однорідними члени речення;
 - 3) вставні слова та словосполучення;
 - 4) відокремлені напівпредикативні члени речення;
 - 5) вставлені компоненти та конструкції.

3. Які з перелічених термінів використовували українські мовознавці на позначення пунктограми «тире»?
 - 1) «павза» (С. Смаль-Стоцький);
 - 2) «пружка» (В. Сімович);
 - 3) «розділка» (І. Огієнко);
 - 4) «перетинка» (І. Огієнко);
 - 5) «середник» (В. Сімович).

4. У котрій позиції щодо правил використання тире між підметом та присудком містяться **неправильні** міркування:
- 1) у реченнях між підметом та присудком, що виражені іменниками у формі називного відмінка, на місці нульової зв'язки «є» тире може не ставитися;
 - 2) між інфінітивними підметом та присудком тире ставиться завжди;
 - 3) за наявності вказівних часток у складі іменного присудка тире ставимо обов'язково;
 - 4) тире не ставиться між підметом та присудком (із відповідними способами вираження), якщо між ними використано вставний компонент;
 - 5) потреба в тире увиразнюється між підметом та складеним іменним присудком, якщо до останнього належать порівняльні частки (*ніби, мовби* тощо).
5. Які зі семантико-синтаксичних (сміслових) відношень між предикативними частинами складносурядного речення свідчать про пунктограму тире:
- 1) одночасність подій у предикативних частинах;
 - 2) часова послідовність подій у предикативних частинах;
 - 3) віддаленість за змістом предикативних частин;
 - 4) причиново-наслідкові відношення між предикативними частинами;
 - 5) градаційні відношення між предикативними частинами.
6. У котрих із поданих простих речень (чи окремих предикативних частин) допущено помилку у використанні тире:
1. *У цьому мелодичному малюнку – голоси яскраво-червоних шишкарів, що викривленими дзьобами розкльовують блискучі шишки на хвойних деревах, й приязні голоси снігурів (за Є. Гуцалом).*
 2. *В інтонації того вітання – багато чого: і радість від зустрічі, й наравду щире зичення доброго дня... (за А. Содоморою).*

3. *В інтонації того вітання багато чого – і радість від зустрічі, й насправду щире зичення доброго дня (за А. Содоморою).*
 4. *Березу, вільху і ліщину, дубів могутність величаву, і навіть тихий верболіз – люблю я ліс (П. Воронько).*
 5. *В керамічному глечичку – кілька засохлих ромашок. Екібана від літа, довершена і проста (М. Савка).*
7. У котрому реченні з однорідними членами тире використано **ненормативно**:
1. *І в полі, і в лісі, і в селі – все затихло (О. Гончар).*
 2. *І хата, й тин, і груша серед двору, і соняшниння чорне де-не-де – все згадує себе в свою найкращу пору (Л. Костенко).*
 3. *Сухе лице, жилава шия, сухі руки, оброслі густим волоссям – все показувало, що Млинковський багато перетерпів нужди, й голоду, й холоду (І. Нечуй-Левицький).*
 4. *Лисиці водяться у нас геть-чисто на всенькій території – на ланах і в лісах (за Остапом Вишнею).*
8. У котрому реченні виділене інтерпозиційне прикладкове означення не можна (чи не варто) альтернативно відокремлювати тире:
1. *Сикора, чи синиця велика, живиться комахами та дрібними безхребетними (З інтернет-ресурсу).*
 2. *Вона, синичка, підлетіла до мене дуже близько.*
 3. *Зінзівери, синиці звичайні, віддавна водилися і в нашому садку.*
- Зозуля, символ суму і вдівства, найчастіше зустрічається, де гніздиться багато співочих пташок.*

9. У котрих реченнях прикладку було би доречніше відокремити комою, а не тире:

1. *Найперший скіф – молодий син Геракла – собі роздольне царство вибирав (Л. Костенко).*
2. *Коли в Києві організувалась була Академія художеств – мрія мого життя – я вступив і до Академії (О. Довженко).*
3. *Над безкрайними очеретами дунайського гирла здіймається українська Венеція – рибальське містечко Вилкове (О. Гончар).*
4. *До мене підійшов хлопець із нашого села – Микола.*
5. *Там колись декламував Шевченка я – із Багадунки пастушок (Д. Павличко).*

10. У котрих реченнях допустимі варіанти пунктуаційного оформлення речення, пов'язані з використанням тире. Із чим пов'язана факультативність у використанні цього розділового знака?

1. *Попереду молодша – Варвара, міцна кремезна дівка, за нею – Юстина, тонка, делікатна в чорній одежі, як справжня черниця (за М. Коцюбинським).*
2. *Попереду молодша, Варвара, – міцна кремезна дівка, за нею Юстина – тонка, делікатна в чорній одежі, як справжня черниця (за М. Коцюбинським).*
3. *Попереду – молодша, Варвара, міцна кремезна дівка, за нею – Юстина, тонка, делікатна в чорній одежі, як справжня черниця (за М. Коцюбинським).*
4. *Попереду молодша, Варвара, міцна кремезна дівка, за нею Юстина – тонка, делікатна в чорній одежі, як справжня черниця (за М. Коцюбинським).*

11. У котрому реченні тире між підметом та присудком поставлено недоречно:

1. *Сергій Жадан, безперечно, – цікавий співрозмовник (Із розмови).*

2. *«Да Вінчі» – перший доброволець, якому присвоєно звання «Герой України» прижиттєво (Вікіпедія).*
3. *Діти – не завжди квіти.*
4. *Тільки ти – немов зоря, даленіси в небесах (за Б. Олійником).*
5. *Нічна температура зараз – 5 градусів тепла.*
6. *Усмішка лютневих днів у середині місяця – не що інше, як цвіт сонця й світла (С. Гуцало).*

12. У котрих реченнях тире доречно замінити комами:

1. *Твій син – горджуся, Земле, я тобою (О. Гончар).*
2. *У грудні цього року виповнюється 428 років від дня народження П. С. Могили – політичного, церковного й освітнього діяча України, митрополита Київського і Галицького (З інформаційних ресурсів).*
3. *Слова – лебідки, журавлі і дрофи – звивають гнізда в паростях думок (П. Воронько).*
4. *Школа була як школа – велика, простора, чепурна, обсаджена осоками (М. Збанацький).*
5. *Я – Гарпенко Микола Іванович – приступив до роботи, звільнившись з військової служби, у березні.*

13. У котрих реченнях тире підпорядковане виключно інтонаційному принципу (має індивідуально-авторський характер):

1. *Краще — надламуї солоні вірші (Г. Крук).*
2. *І було у вітрах стільки просині — аж до хрускоту пальців (Г. Крук).*
3. *Повернуся до них — помирати утретє і всоте (М. Кіяновська).*
4. *Над чітким барельєфом застиглого тіла – зачудований ангел прекрасної жінки (М. Савка).*
5. *Згадуї кожну з утєч, згадуї кожну з атак – скільки зможєш, хоча б до смерті, хоча би так (С. Жадан).*

6. *Навіть якщо тобі це не подобалось – згадуй про це (С. Жадан).*

14. У котрих реченнях означення відокремлені пунктограмою тире **не відповідно** до правил?

1. *Настала осінь – з вітрами холодними, з дощами дрібними (Леся Українка).*
2. *Лось – або лісова корова – плодиться здебільша по лісових просторах північної частини Батьківщини нашої... (Остап Вишня).*
3. *Чогось чекає і плаче смутна та яблунька ніжна – вічно замислена, вічно мовчазна в чарах і пестоцях любих весни... (Х. Алчевська).*
4. *Усе життя отак з друзями і йду – надійними і щирими (Б. Олійник).*
5. *Найперший скіф – молодший син Геракла – собі роздольне царство вибирав (Л. Костенко).*

15. Подані речення сортувати відповідно до названих призначень пунктограми «тире» (відповідності можуть бути нечіткими – стосуватися двох речень або ж не відповідати жодному):

1. *Старий Горицвіт мав багато щасливішу вдачу: думав про землю – розмовляв з землею, бачив зорі – говорив з ними (М. Стельмах).*
2. *Дружба має різні прояви, але закон у неї один – вірність (М. Коцюбинський).*
3. *Левко прокидається, розплющує очі – і зразу холоне: біля нього нема Настечки (М. Стельмах).*
4. *Вітер – аж висвистувало – особливо дошкуляв дітям.*
5. *Речі, покликані слугувати, переживають тих, кому служать, – своїх господарів (А. Содомора).*
6. *Всі прожили свій вік нещасливо, кожен по-своєму – і прадід, і дід, і батько з матір'ю (О. Довженко)*
а) для відокремлення прикладкового означення;

- б) між підметом і присудком;
- в) між частинами безсполучникового речення;
- г) для виділення вставлених компонентів;
- г) між частинами складносурядного речення.

16. Установити відповідності між використаною пунктограмою «тире» у реченнях та назвою синтаксичних одиниць та явищ, яких вона стосується:

1. *Як в цьому схибиш – то уже навіки* (Л. Костенко).
2. *Рік у юності – ціла вічність, яка, здається, ніколи не кінчиться* (В. Врублевська).
3. *Не з-за синього моря – з-під цвинтаря вдарила стріла в її серце...* (М. Стельмах).
4. *Батько сидів з веслом на кормі – веселий і дужий* (О. Довженко).
5. *Нарешті Андрій упросив батька піти в яр – хотілося побачити старе Городище* (М. Стельмах)
 - а) однорідні члени речення;
 - б) відокремлене означення;
 - в) пропущений член речення;
 - г) відокремлена обставина;
 - г) між підметом та присудком;
 - д) вставний компонент;
 - е) звертання;
 - е) складносурядне речення;
 - ж) складнопідрядне речення;
 - з) безсполучникове речення.

17. У котрому реченні тире використано за інтонаційним принципом (як факультативний розділовий знак чи як індивідуально-авторський):

1. *А я серед тої проклятої віхоли взяла й зосталася – сидам на зло!* (І. Драч).

2. *І вже скоро здається, що то саме сонячне світло співає пташиними голосами – снігурів, щигликів, шишкарів, повзиків (Є. Гуцало).*
 3. *А він старий сидів як за штурвалом, – в руках крутив манюньке коліща (Л. Костенко).*
 4. *І широка світлиця, і потемнілі сосни за вікном, і сонце, і сам дядько Панас – усе ввижається хорошим і радісним (М. Стельмах).*
 5. *Наша з Вами міся, дорогий друже, – пробудити, утвердити, виховати любов до слова (О. Сухомлинський).*
- 18.** У котрій позиції члени речення можуть відокремлюватися альтернативно – як комою, так і тире (розділові знаки пропущено):
1. *Пополудні а точніше в раннє надвечір'я зібрались вони велетенською зграєю й ширяли над полем між лісом і селом (Є. Гуцало).*
 2. *Ми всі із хліба виростили сину себто із праці ... (Б. Олійник).*
 3. *Цей мінерал один із різновидів берилу геологи знайшли в Приазов'ї, Карпатах, Донбасі (В. Тищенко).*
 4. *Навіть жайворонки співає зовсім по-нашому по-донбасівському (Ю. Яновський).*
 5. *Згубити людську особистість людини можна і в інший спосіб розщепивши душу зруйнувавши в ній моральність або позбавивши людину почуття гідності честі впевненості в собі (О. Гончар).*
- 19.** У котрому речення **неправильно** використано пунктограму тире між частинами складносурядного речення?
1. *Зразу ж майнула хмара золотих іскор – та й спалахнуло, зарожевівши, небо (Г. Тютюнник).*
 2. *То не хмара чорна наступала – то військо чорною лавиною йшло... (В. Склярєнко).*

3. Папери були скрізь: і на столі, і на полицях – і навіть стіни були обліплені ними (М. Коцюбинський).
4. Сонце замовкло – і все засмутилось (В. Свідзинський).
5. Тягнуло димом від сушарні, а ми гуляли в ловитки – і ти ховалась за дубки або за горбики цвинтарні (В. Свідзинський).

20. У котрому реченні допущено помилку на позначення пунктограми тире?

1. Педагогом ставав не з книжки – з життя (А. Содомора).
2. Я кидаю камінець у воду – він відскакує на воді й тоне (Ю. Яновський).
3. Чужих два слова в пісні буде – і пісня вся тоді чужа (Д. Павличко).
4. Тиша була наповнена всякими звуками – і дзвінкою піснею жайворонка, і дзижчанням польових мух, і тихим шелестінням стиглого жита (М. Коцюбинський).
5. Здобудеш освіту – побачиш більше світу (Нар. тв.).

21. Установити відповідності між використаною пунктограмою «тире» у реченнях та назвою синтаксичних одиниць та явищ, яких вона стосується:

1. Держав дві корови, а тепер – дві ворони (М. Стельмах).
2. Ще тільки вирок – і скінчиться справа (Л. Костенко).
3. Зробиш домашнє завдання – можна піти гуляти з друзями (З розмови).
4. З виплеканої фантазії своєї – чи пак плоду її – не треба робити спопуляризовану річ для народу (Х. Алчевська).
5. Цілі години сидить так – плечима до степу, очима до моря (О. Гончар)
 - а) однорідні члени речення;
 - б) відокремлене означення;
 - в) пропущений член (структурний компонент) речення;
 - г) відокремлена обставина;

- г) між підметом та присудком;
- д) вставний компонент;
- е) вставлений компонент;
- є) складносурядне речення;
- ж) складнопідрядне речення;
- з) безсполучникове речення.

22. У котрому реченні допущено пунктуаційну помилку, пов'яну з тире та двокрапкою?

1. *Усе: небо, і перемелене на труху сіно, і тривожний крик птиці сповіщало, що літо здає ключі сумовитій осені (В. Смілянський).*
2. *І в полі, і в лісі, і в селі – все затихло (О. Гончар).*
3. *Праця – це все: і вивчення азбуки, і написаний переказ, і прочитана книга...(Ю. Збанацький).*
4. *Вода, хмари все пливло, все безупинно неслоя вперед, шуміло, блищало на сонці (О. Довженко).*
5. *Мені снилося: червоні рожі пламеніли в промені злотистім (Леся Українка).*

III. Тестові питання та завдання до пунктограми «двокрапка» в контексті інших пунктограм

1. Оберіть **правильні** позиції щодо пунктограми двокрапки:
 - 1) двокрапка окреслює меншу кількість пунктуаційних правил у порівнянні з тире;
 - 2) двокрапкою можуть відокремлюватися уточнювальні члени речення;
 - 3) двокрапка почала використовуватися в українській пунктуації як розділовий знак лише у 20 ст.
 - 4) при узагальнювальному слові з однорідними членами речення може ставитися як двокрапка, так і тире;
 - 5) пунктограма двокрапки може стосуватися простого речення.

2. Які з перелічених семантико-синтаксичних (сміслових) відношень між частинами безсполучникового речення стосуються пунктограми «двокрапка»:
 - 1) причинно-наслідкові;
 - 2) умовно-наслідкові;
 - 3) з'ясувальні;
 - 4) пояснювальні;
 - 5) зіставлювальні.

3. У котрій цитатній позиції (цитати з граматики п. 20 ст.) подано характеристику пунктограми «двокрапка» з погляду інтонаційної специфіки використання в реченнях:
 - 1) «означає найкоротший перестанок голосу...»;
 - 2) «сеї знак означає довший перестанок голосу, ніж протинка...»;
 - 3) «означає ще довший перестанок голосу, ніж знак середній...»;
 - 4) «сеї знак означає найбільше спущене голосу і найдовший перестанок; він вказує, що мисль вже скінчена»;

- 5) «цей знак кладе ся по тих реченнях і по словах, котрі виговорюємо піднесеним голосом».
4. Які з перелічених семантико-синтаксичних (сміслових) відношень між частинами безсполучникового речення **не стосуються** пунктограми «двокрапка»?
- 1) *мети;*
 - 2) *порівняння;*
 - 3) *умови;*
 - 4) *причини;*
 - 5) *протиставлення;*
 - 6) *часова однорідність подій;*
 - 7) *часова послідовність подій;*
 - 8) *віддаленість подій.*
5. Які з термінів **не** фігурують у правилах, пов'язаних із двокрапкою?
- 1) *узагальнювальні слова;*
 - 2) *з'ясувальні відношення;*
 - 3) *відокремлені означення;*
 - 4) *пряма мова;*
 - 5) *уточнювальні обставини.*
6. Які зі вказаних семантико-синтаксичних (сміслових) відношень у безсполучниковому реченні можуть стосуватися пунктограми двокрапки?
- 1) *приєднувальні;*
 - 2) *мети;*
 - 3) *уточнювальні;*
 - 4) *причини;*
 - 5) *умови.*

7. У котрому реченні допущено помилку на позначення пунктограми «двокрапка»?
1. *Видно: шляхи полтавській і славному Полтаву (І. Котляревський).*
 2. *Цілісінський день у роботі: одно не скінчу – вже друге мене дожидає (Марко Вовчок).*
 3. *У гаю, гаю вітру немає: місяць високо, зіроньки сяють (Т. Шевченко).*
 4. *Хай буде в нас усе казкове: обличчя, одяг і душа (І. Жиленко).*
 5. *Розкрив я очі: на небі вже зорі блідли (О. Маковей).*
8. У котрому реченні допущено пунктуаційну помилку, пов'язану з двокрапкою та тире?
1. *Скажу я, люди добрі, й вам (до казки приказка годиться...): не плюй в колодязь: пригодиться води напиться (Л. Глібов).*
 2. *Хто хоче дійсно працювати – той найде всюди нагоду (М. Коцюбинський).*
 3. *Папери були скрізь: на столі і на полицях, і навіть стіни були обліплені ними (М. Коцюбинський).*
 4. *За все виставляють тобі оцінки: за перший крик, за плач і сміх, за слухняність і бадьорість (П. Загребельний).*
 5. *На ослонах, на столі та припечку – скрізь понаставлено немитого начиння: гориків, мисок, ложок (М. Коцюбинський).*
9. У котрому рядку правильно поставлено розділові знаки в складному безсполучниковому реченні відповідно до семантико-синтаксичних (смыслових) відношень між предикативними частинами?
1. *Мені снилося: червоні рожі пламеніли в промені злотистім (Леся Українка).*
 2. *Я кидаю камінець у воду – він відскакує на воді й тоне (Ю. Яновський).*

3. *Говори, говори, моя мила: твоя мова – співучий струмок (П. Тичина).*
 4. *Гей, життя, виходь на бій – пожартуєм для розваги! (П. Тичина).*
 5. *Але найбільш люблю таємний вечір я – коли вже день згасає і тіні мрійні лягають на поля (М. Рильський).*
- 10.** У котрому рядку правильно поставлено розділові знаки в складному реченні між предикативними частинами?
1. *Хто хоче дійсно працювати – той знайде всюди нагоду (М. Коцюбинський).*
 2. *Чужих два слова в пісні буде – і пісня вся тоді чужа (Д. Павличко).*
 3. *Протягом усієї минулої зими я відчував, щось має статися у цьому світі, щось неминуче станеться (за Є. Гуцалом).*
 4. *А пройдуть весни: і гаряче літо похилить кленів ковану красу (Л. Дмитерко).*
 5. *Допоки серце в грудях б'ється – шукати спокою дарма (А. Малишко).*
- 11.** У котрому рядку правильно поставлено розділові знаки в складному реченні між предикативними частинами щодо двокрапки та тире?
1. *Перед очима розгортався типовий для Угорщини ландшафт: вибалки, пагорби, рівнини рясніли повсюди (О. Гончар).*
 2. *Не гнівайсь за сміх – іще ж я молодий (П. Тичина).*
 3. *Та ось тепер, гортаючи сторінки «Мемуарів», доходжу твердого переконання: справжні, з покликання, педагоги – це ті, хто живе всупереч афоризмові «наука – мука» (А. Содомора).*
 4. *Коли ж він вимовив ті слова, загрозово і безжалісно, – запала гнітюча тиша (О. Довженко).*

5. *Книжок немає зовсім – це вже лихо, а друге й більше – дощова весна (Є. Плужник).*

12. Вказати, у котрих реченнях двокрапка вжита неправильно:

1. *Раптово все у лісі стихло: від чого яось тривожно стало на душі (В. Підмогильний).*
2. *Мені снилося: червоні рожі пламеніли в промені золотистім (Леся Українка).*
3. *Напишемо твір на тему: «Що для мене означає патріотизм».*
4. *Твої пісні звук, линувши, потопила злива; дивлюсь: з затуманілих лук біжиши задумана, щаслива (В. Свідзинський).*
5. *Він обертається: на порозі темних сіней стоїть його жінка (О. Довженко).*

13. У котрих реченнях двокрапку використано недоречно (відповідно до доміантних смислових відношень між предикативними частинами доцільніше використати тире)?

1. *На схід сонця квітнуть рожі: будуть дні погожі (Л. Тичина).*
2. *Одчиняйте двері: наречена йде (П. Тичина).*
3. *Дивлюсь у воду: місяць у воді сміється (О. Довженко).*
4. *Нам шепочуть дніпровські тополі, запорожців могили німі: краще смерть на кривавому полі, як сліпе животіння в ярмі (Д. Павличко).*
5. *Вірю: до скону віків не порушиться слово богинь! (Леся Українка).*

14. У котрих реченнях варто вбачати відхилення від норми у вживанні двокрапки / тире?

1. *Неначе за вічну провину судилось людині оце: побачити щастя у спині, а горе своє – у лице (Л. Талалай).*

2. *Мої літа не монотонні дублі – я змінююсь, як світанковий пруг (Д. Павличко).*
3. *Бувають дивні на землі діла – серед зими черешня зацвіла (Д. Павличко).*
4. *Заснув, і снилися красиві коні: сірі, гніді, ворони (В. Симоненко).*
5. *Український правопис: так і ні (Назва статті).*

15. У котрих реченнях варто вбачати відхилення від норми у вживанні двокрапки?

1. *Усе його цікавило, а саме: дорога, ліс, окопи під лісом (Ю. Збанацький)*
2. *Та в цю хвилю двері розчинились, і ввійшли: якийсь рудобородий в довгій старім плащі подертім; з лірою ж за ним дідок кошлатий, що все кашляв та все очі мружив; ще й третій, що безруко щуливсь, лиш рукав сорочки теліпався (П. Тичина).*
3. *На засіданні присутні: начальник, інженери і майстри.*
4. *Він повинен мати книгу «Бережа», постійно її вивчати, знати всенародні і сільські звичаї, як-от: весільне благословення, освячення новонародженого, обряд похоронів, обряд закладання нової хати, проводів у армію, проведення іменин і роковин свят (В. Рубан).*
5. *Було: трави зім'ятий запах, і лісу глухуватий гук, і небо в зоряних крапах, і дощ, і серця перестук... (В. Лучук).*

IV. Пунктограми «дефіс», «крапка з комою», «дужки». Пунктограми комплексного характеру (в рубрикаціях, реченнях із прямою мовою та цитуванні)

1. Встановити відповідності в назвах пунктограм між сучасними термінами та термінологічними паралелями к.19 – п. 20 ст.):
 - 1) крапка;
 - 2) крапка з комою;
 - 3) дефіс;
 - 4) три крапки;
 - 5) лапки;
 - 6) кома;
 - 7) тире;
 - 8) дефіс
 - а) «кропка» (С. Смаль-Стоцький);
 - б) «перетинка» (І. Огієнко);
 - в) «середник» (С. Смаль-Стоцький, В. Сімович, І. Огієнко);
 - г) «викличник» (В. Сімович);
 - ґ) «пружка» (В. Сімович);
 - д) «рóżділка» (І. Огієнко);
 - е) «знаки наводові» (В. Сімович).

2. У котрих позиціях порушено правила використання пунктограми «крапка» при скороченнях:
 - а) 20-ті р. р.;
 - б) 5 год;
 - в) 50 млн;
 - г) 120 г.;
 - ґ) 10 грн.

3. У котрих позиціях є потреба у вживанні пунктограми «знак питання» (безпосередньо чи натомість інших розділових знаків)?

1. *Розвалилась зла руїна, покотилася лавина, і де в світі тая сила, щоб в бігу її спинила, щоб згасила, мов огонь, розвидняючийся день (І. Франко).*
2. *Хотів би я знати, про що той струмочок у мріях своїх гомонить між травою (П. Тичина).*
3. *Я не знаю, куди він переїхав.*
4. *Ви, певне, вже забули (чи пам'ятаєте), як приїздили до нас (Х. Алчевська).*
5. *Чим може бути виражена іменна частина складеного іменного присудка:*
 - 1) *займенником;*
 - 2) *числівником;*
 - 3) *прислівником;*
 - 4) *дієсловом у формі дієприслівника;*
 - 5) *дієсловом у формі дієприкметника.*

4. У котрому (котрих) рядках у всіх поєднаннях «дефіс» варто вважати розділовим знаком, а не орфографічним?

- а) *батько-мати, хліб-сіль, з діда-прадіда, іди-но;*
- б) *дівчина-красуня, купівля-продаж, година-дві, сон-трава;*
- в) *статус-кво, генерал-лейтенант, дівчата-студентки;*
- г) *лисичка-сестричка, скажи-бо, рано-вранці, Дніпро-ріка;*
- ґ) *звіробій-трава, очі-намистинки, країна-інвестор, гриб-паразит.*

5. У котрих позиціях (А, Б, В, Г) не належно оформлені рубрикації щодо розділових знаків?

А

Тверда група:

- 1) *прикметники, основа яких закінчується на твердий приголосний: добрий, вразливий, минулий, прекрасний;*

- 2) присвійні прикметники: *батьків, Олексіїв, мамин, Софіїн*;
3) короткі форми прикметників: *зелен, годен, рад, жив, здоров, свят*.

М'яка група:

прикметники, основа яких закінчується на м'який приголосний та [j]: *осінній, житній, ранній, художній, колишній, справжній, безкрай, літній, синій*.

Б

Типовий абзац має три частини:

1. Зачин (формулюється мета абзацу, тобто повідомляється, про що йтиме мова).
2. Фраза (міститься основна інформація абзацу).
3. Коментарі (підбивається підсумок того, про що говорилося в абзаці).

В

На який приголосний закінчується основа іменника?

Можливі три відповіді:

- а) на твердий нешиплячий – тверда група: *сирот-а, степ, батьк-о*,
- б) на твердий шиплячий – мішана група: *круч-а, плац, плеч-е*,
- в) на будь-який м'який або пом'якшений – м'яка група: *мрі [й]-а, день, збі[ж':]а*.

Г

Літеру **и** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А пр..важкий, пр..дбати

Б пр..бережний, пр..вілля

В пр..буття, пр..довгий

Г пр..здоровий, пр..морозити.

6. У котрих позиціях пунктограму «дужки» можна усунути або альтернативно замінити на інший розділовий знак:
1. *Він головою в такт мелодії кивав (це взагалі була його риса) (М. Рильський).*
 2. *Такі речення поділяються на:*
 - а) повні;
 - б) неповні.
 3. *«Просвіту» при ньому (Грінченкові), звеліли урядовці навіки замкнути (Х. Алчевська).*
 4. *Мова і час (розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови). Київ, 1977.*
 5. *Малюйте світ, в якому все люблю, в яким (без вас) незатишно живеться (Г. Чубач).*
7. У котрих позиціях порушено правила вживання пунктограми «три крапки»:
1. *Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (О. Кундзич).*
 2. *Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (М. Коцюбинський).*
 3. *Встає народ, гудуть мости, рокочуть ріки ясноводі!... (М. Рильський).*
 4. *Скажу я, люди добрі, й вам (до казки приказка годиться...): не плюй в колодязь: пригодиться води питись (Л. Глібов).*
 5. *«Ходять тут усякі... – бурмоче дід. – Недавно двос пройшло» (О. Донченко).*

8. У котрих позиціях «знак оклику» можна замінити на інший розділовий знак чи усунути його:
1. *Що то були за очі! (О. Гончар);*
 2. *Він головою в такт мелодії кивав (це взагалі була його питома риса!) (М. Рильський).*
 3. *О Боже духів і живої плоті! Я вперше усміхаюся, прости (Л. Костенко).*
 4. *Потім один крикнув щось і скачки – ой горенько ж! – у гречку влетів (А. Головка).*
 5. *О мій велетню Самсоне, пута розривай!! (О. Олесь).*
9. У котрому реченні пунктограму «крапка з комою» використано не виправдано або факультативно:
1. *Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).*
 2. *За що, не знаю; а караюсь, і тяжко караюсь! (Т. Шевченко).*
 3. *Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні, шовковиця сиплеться, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (О. Гончар).*
 4. *Сніг лежав, пухнастий, як росомаха, ліниво витягнувши дебелі лапи; я пройшов недалеко – він не звів голови (В. Свідзінський).*
 5. *Дитинство дивується; молодість обурюється; тільки літа дають нам рівновагу (О. Довженко).*
 6. *Нема ні неба, ні землі, блищать натягнені вервечки; ти в легкій сукні, як яєчко, між них білієш оддалі (В. Свідзінський).*
 7. *Нема тут ні сирої затхлості, ні спертого смороду застарілого людського поту й воску; нема тут безлічі*

вишиваних рушників, що поробилися модними в теперішніх церквах; не провели сюди також електрику й парове опалення (Р. Федорів).

10. У котрому рядку правильно оформлено пряму мову?

1. – *Чого батько жураються? – думав він. – Чи того, що нездужають тяжко, чи того, що нема грошей?...* (М. Коцюбинський).
2. *«Справедливість – дочка Часу. – мовив Евріпід, – не така прудка, як її невтримний улеті батько, – бариться. Наче вмисне для того, щоб дізнатися, як поводить ся скривджений, – чи гідний її уваги»* (А. Содомира).
3. *«Коли дідусь втомлювався, – згадує Ярko, – то часто, теж, мабуть, пластунським звичаєм, устромлюючи палицю гострим кінцем у землю, присідав на карлючку – давав ногам короткий відпочинок»* (А. Содомира).
4. *Максимум, на що вони спромагаються, – це сказати «ми винні, ми в чомусь помилилися»* (Із інтерв'ю з О. Забужко. Інтернет-ресурс: <https://www.ukrainer.net/zabuzhko/>).
5. *Я дивлюся круглими очима й кажу: «Хвилиночку, а що, у ваших медіа не було про звільнення українських воїнів? Ви взагалі знаєте, скільки в Збройних силах України служить жінок?»* (Із інтерв'ю з О. Забужко. Інтернет-ресурс: <https://www.ukrainer.net/zabuzhko/>).

11. У котрому рядку подано речення з прямою мовою, які потребують додаткового оформлення відповідними розділовими знаками?

1. *Ех, каже, коли б дали мені коня та булаву! (Нар. тв.).*
2. *Ех, якби оце мені вмерти тут у малині, думаю, хай тоді шукають, хай плачуть наді мною, приплакують, хай жаліють... (О. Довженко).*

3. *У Києві, позаторік, у грудні, коли ти в Бралу в'їхав Золоту, тебе стрічали юрми велелюдні, тобі кричали «Слава!» за версту (Л. Костенко).*
4. *Була тільки хіть за всяку ціну довести батькові, яку кривду він їй заподіяв – от щоб знав, крутилося в голові (А. Содомора).*
5. *На Поділлі, аби не зостатися у дівках, дівчата казали: Свята мати, Покровонько, завинь мою головоньку, чи в шматку, чи в онучу – най ся дівкою не мучу (З народного календаря).*
6. *З-під хмарки, мов з-під кудлатої брови, краєчком ока глянуло сонце на землю і здивувалося: чого це на полі так багато людей? (М. Стельмах).*

12. У котрих позиціях є порушення у використанні знаків дефісу та тире:

1. – *Куди ти летіти хочеш?*
– *На Місяць.*
– *О! Ти щось там забув? (О. Гончар).*
2. *За цією програмою навчаються учні 8–10 класів нашої школи.*
3. *Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.*
4. *Для уточнення референтних виявів цього захворювання проводять ДНК-аналіз (Із інтернет-ресурсів).*
5. *До першого перону прибуває швидкий потяг №82 сполученням «Київ-Ужгород».*
6. *Категорія істоти-неістоти іменників в українській мові не завжди корелює зі сферою живого-неживого.*

13. У котрій (котрих) позиціях комбінація двох розділових знаків (коми і тире) має факультативний характер, відтак один із знаків може не використовуватися:

1. *Коли вже народився ти поетом, — за все відповідай у цім житті (В. Олійник).*

2. *«Рано ти, – каже батько, – закінчив науку» (Остан Вишня).*
 3. *Поки на чужині я довго блукав, ганявся за мріями, долі шукав, – занудилась дома, ждучи мене, мила (Леся Українка).*
 4. *Жену від себе голоси поля, – і тоді на мене, як дощ, спадають небесні (М. Коцюбинський).*
14. *Те, що ти віддав товаришеві, другові, людині, яка потрапила в біду, –У котрій (котрих) позиціях комбінація двох розділових знаків (коми і тире) має факультативний характер, відтак один із знаків може не використовуватися:*
1. *На Драгоманова, у студентській залі, де «мертві живуть і німі розмовляють», – жодного вільного місця (А. Содомора).*
 2. *І марили айстри в розкішнім півсні про трави шовкові, про сонячні дні, – і в мріях ввижалась їм казка ясна, де квіти не в'януть, де вічна весна (О. Олесь).*
 3. *Не треба дум, вагань не треба: трудний до сонця переліт, — та в голих, у безлистих вербах вже грає вітер на весь світ! (М. Драй-Хмара).*
 4. *Якось раз над містечком стояла ніч, — тиха, місячна, літня ніч (І. Нечуй-Левицький).*
 5. *Я не причетний до святої тайни,– чув про святих, але ніде не бачив; можливо, той, хто ранньої весни засіяв смужку, креміль намантачив і зрізав перші плідні колоски, в долонях вивіяв колючі остюки і випік перший хлібець на вогні,– той знався на священній тайні (П. Воронько).*

15. У котрому рядку порушено пунктуаційні норми щодо використання лапок (лапки є зайвими чи їх, навпаки, не вистачає або ж вони не відповідають графічним позначенням цього знака):

1. *Кажуть: скупий двічі платить (Народна мудрість).*
2. *Добре, коли з волі випадку чи Провидіння відбувається зустріч – і ми, вже не половинні, а цілісні (згадаймо І. Франка: Я цілий чоловік!), йдемо своєю стежкою у житті (А. Содомора).*
3. *«Мені подарувала цю книжку вчителька, коли я посіла перше місце в конкурсі, – це “Кобзар”», – сказала вона.*
4. *Правильно писав Достоевський, що «жінка – узаконений ворог свого чоловіка» (О. Довженко).*
5. *Аби тільки те «завтра» швидше прийшло (Із розмови).*
6. *Невиправдані людські втрати – найбільша ганьба для командира, – говорив старший лейтенант (Із розмови).*

ДОДАТКИ

Додаток 1

ПУНКТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕЧЕННЯ

Схема аналізу:

1. Розставити в реченні розділові знаки, пронумерувати їх.
2. Кожен пронумерований розділовий знак (або ряд розділових знаків) зіставити з назвою правила пунктограми.
3. Прокоментувати правила вживання розділового знака, покликаючись на чинний Правопис.
4. Схарактеризувати розділові знаки за такими показниками:
 - а) за способом уживання (одиничні/ парні); для одиничних – за повторюваністю (повторювані / неповторювані);
 - б) за функційним призначенням (роздільні (віддільні, відокремлювальні) / видільні);
 - в) за відповідністю загальноприйнятим пунктуаційним нормам: нормативні (обов'язкові / факультативні) чи індивідуально-авторські;
 - г) для нормативних – за здатністю мати пунктуаційний варіант: безваріантні / варіантні.
5. Якщо відстежується домінантність одного із принципів уживання розділового знака, вказати на це (формально-граматичний, інтонаційний, смисловий).

Зразок виконання:

А ця зустріч на вулиці наче усміх таємниці на довгих ніжках-галузинках ішов назустріч мені гайстер-птах себто лелека (Є. Гуцало).

Один із можливих варіантів пунктуаційного оформлення речення:

А ця зустріч на вулиці – (1) наче усміх таємниці: (2) на довгих ніжках-галузинках ішов назустріч мені гайстер-птах, (3) себто лелека (Є. Гуцало).

- 1 – Тире між підметом та присудком. Тире ставиться між підметом та складеним іменним присудком, якщо обидва члени речення виражені іменниками в називному відмінку при нульовій дієслівній зв'язці (Правопис, §161, I, п. 1). Тире одиничне, неповторюване, роздільне, індивідуально-авторське (тире за наявності порівняльної частки у присудковій (*наче усміх*) ставиться лише в разі спеціального

наголошування на присудку, зазвичай у художній літературі (Правопис, §161, I, пункт 1, примітка 3). Наявність тире вказує на пріоритет інтонаційного принципу в цьому разі.

- 2 – Двокрапка у складному безсполучниковому реченні. Причинно-пояснювальні відношення між предикативними частинами (Правопис, §160, II, пункт 1). Розділовий знак одиничний, неповторюваний, роздільний, нормативний, обов'язковий, безваріантний з погляду нормативності (варіант тире можливий із огляду на незначне нашарування приєднувально-пояснювальних відношень, але цей розділовий знак варто було б оцінювати як індивідуально-авторський).
- 3 – Кома для відокремлення прикладкового означення. Відокремлюються комою прикладки в постпозиції до означуваного слова, якщо вводяться в речення за допомогою сполучників чи засобів, що виконують функцію сполучних слів (Правопис, §158, I, пункт 14, позиція 5), у цьому випадку таким є **себто**. Кома одинична, неповторювана, видільна, нормативна, обов'язкова, безваріантна.

Додаток 2

ЗРАЗКИ ТЕКСТІВ ДИКТАНТІВ

Примітка. Потрібно враховувати, що окремі речення в поданих текстах можуть мати інше пунктуаційне оформлення з огляду на альтернативні випадки вживання пунктограм (використання факультативних чи індивідуально-авторських розділових знаків).

Диктант №1

Carpe diem

Тут, у залі, ще вчувалися звуки клавірних концертів Баха. Уже не фортепіанні звуки, а мовби їхня тінь, що її на якусь хвилину затримує склепіння концертного залу філармонії, тобто приміщення, де, на думку давніх греків, панує любов до співзвуччя. Самі греки у своєму театрі посеред неба не відчували над собою тієї перелітної міні: спеціальні пристрої лише посилювали звук. Оббігши схили амфітеатру, він вихоплювався у безхмарне еллінське небо, не повертаючись відлунням.

У нашому концертному залі запанувала дуже нетривала, але цікава мить – пауза між останнім акордом та оплесками. Дивний, ледь вловимий відтинок концерту, коли музика звучить уже без виконавця, коли не так вухом, як душею ловимо її образ. У той момент я був радше глядачем, позаяк мене цікавила інтерпретація виконавця. Сходила на думку така фраза зі збірника сорокарічної давнини: «Хай не думають поети, ніби я намагаюся узурпувати їхні священні права й поставити перекладацьку діяльність нарівні з оригінальною. Це все ж таки різні види мистецтва, хоч у багатьох моментах і подібні, відтак класти їх на одну вагу було б так само безглуздо, як порівнювати, скажімо, творчість Бетховена з творчістю піаніста, що виконує його твори».

Взявши останній акорд, маестро в одну мить зняв руки з клавіатури, рвучко відкинувся назад. Тепер, відчувши над собою перелітну тінь Бахових акордів, він став одним із слухачів. Та якщо митець, знімаючи покривало, виставляє для огляду свою річ, то музикант-виконавець репрезентує, тобто робить присутнім, музичний твір. Ставши перед картиною, навіть захоплені нею, не аплодуємо. Інша річ – прослухати музичний твір. Музика дуже актуальна у прямому розумінні слова, адже її дія неопосередкована: вона в належному їй часі, вона сам час, відлуння первісного слова, його тінь.

...Звуки Бахового концерту розгортали перебіг часу в кожній найкрихітнішій його часточці, увиразнювали втрату кожної крихти, єднали всі часи й тисячоліття спільним для всіх людей відчуттям неправних часових утрат.

(за А. Содоморою «Під чужою тінню»)

Диктант №2

Народні звичаї

Книга «Звичаї українського народу» написана вже тут, на чужині, хоча матеріали для неї я почав збирати ще в Україні. Опинившись під час Другої світової війни у Німеччині, я продовжував записи фольклорно-етнографічного матеріалу від людей, які разом зі мною перебували в таборах для переміщених осіб.

Беручись за опис українських народних звичаїв, я ставив перед собою таке завдання – створити суцільний образ народно-календарних обрядів упродовж року. Однак для створення цього моїх записів та спостережень було, на жаль, недостатньо, відтак я звертався і до

відповідної наукової літератури, перелік якої читач знайде в кінці книги. Вся моя праця, розподілена за порами року, складається відповідно з чотирьох частин, а саме: «Зима», «Весна», «Літо» та «Осінь».

Кожна нація, народ, навіть соціальна група мають свої звичаї, освячені віками. Але звичаї – це явища, не відокремлені від життя народу, а втілені в рух і дію світовідчуття, і світосприймання, і взаємини між людьми. Звичаї народу – це і, безумовно, ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Вони охоплюють усі ділянки життя – громадського, родинного і суспільного. Звичаї, як і мова, – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в одну націю. В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Тарас Шевченко, наш поетичний світоч, звертаючись до України, питається: «Чи ти рано до схід-сонця діточок непевних звичаю не вчила?»

Наша Україна велика: українці розселені на сотнях кілометрів від Кубані до Сяну. Коли ми почнемо приглядатися, то побачимо, що звичаї нашого народу, на диво, між собою близькі. Ми, українці, нація дуже стара, і свою духовну культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду.

(за О. Воропаєм, з передмови до «Звичаї українського народу»)

Диктант №3

Красуня осінь

Місяць жовтень – найдраматичніша пора осені, коли драма в природі твориться не приховано, а відкрито. І кожен із нас не лише її глядач, а й безпосередній учасник: ми ходимо вулицями чи полями, збираємо червоногарячі кленові листки чи перестиглі яблука; ми слухаємо голоси птахів, котрі, відлітаючи, своїм гомоном немовби просять вибачення за вимушену розлуку. Урешті-решт, здається, ми носимо в собі той щемливо-солодкий осінній настрій, який робить нас добрішими і м'якшими. Душа підсвідомо відгукується на відліт птахів, на барви і звуки, насичені осінню.

А вже наступного ранку насуне туман, як степова кочівницька орда, полонивши дерева, і поле, і пташині ключі угорі. І ця туманна пелена, схожа на м'який попіл, безперервно тремтить, коливається,

перебуваючи в постійному незбагненному русі. Туман снується в лісі, мовби дим завойовницьких багать, затягуючи, розмиваючи всі лісові предмети: стовбури, куці, старі пні. Усе стає вогким, тому-то й пахне не так, як у суху, сонячну погоду. У цих запахах – смуток і гіркота в'янення, відтак душа переймається розумінням тих цінностей буття, які, може, відкриваються лише підсвідомості.

Осінній ліс, на відміну від весняного чи літнього, озивається до нас глухувато-мінорними звуками. Все долинає до слуху притишено, начебто з-під суцільного листвяного килима. Навала туману малопомалу тане, розсіюється, відступає повсюдно: у полі, у лузі, в лісі. І чимраз виразніше висвічується багатство жовтня, не сплюндроване досі туманом. Воно, жовтогаряче, червоно-багряне, вишневе, несе очам немеркнучу красу, що не має вже того яскраво-дикого буяння, як донедавна.

В осінній день, перебуваючи під магічним впливом загадок, хочеться розмовляти з лісом саме його образною, таємничою мовою, сповненою таємничої краси. Адже природа – то могутнє споконвічне дзеркало, в яке людина дивиться, пізнаючи глибше закономірності свого існування.

(За Є. Гуцалом «Концентричні кола осені»)

Диктант №4

Із обрядових звичаїв українського народу

Улюблений в народі час зимових свят завжди починався з надвечір'я Різдва – Святвечора. Хата у цей час була гарно прибрана, в ній смачно пахло пирогами і кутею з медом, а ще морозом від внесеного житнього снопа. На небі сходилла вечірня зірка – та сама, що колись привела пастухів до малого Христа, і вся родина сідала вечеряти.

Вечір цей повнився чудесами: звичайні в інший час предмети і речі набували тепер чарівних властивостей. Здавалось, у стайні розмовляли між собою домашні тварини, і зірниця могла прикликати дівчині судженого. Каша із ячного зерна з узваром і медом звалась нині кутею; ложка цієї каші могла накликати рої на пасіку і власкавити мороз, бурю. Житній сніп на покуті – це Коляда, або Дід, – домашній Бог, що обіцяв гарний урожай. Старі люди могли побачити у Святвечір своїх померлих родичів, що приходили до них опівночі кути їсти, а дівчата дізнатись ім'я майбутнього чоловіка і навіть побачити в дзеркалі його обличчя. Саме це єднання людини з усім: земними стихіями і янголами

небесними, зорями, з усім родом і померлими предками – залишало у кожного почуття неповторності свята, дарувало надію на краєце.

Воду, як могутню стихію Всесвіту, наші предки також глибоко шанували. Особливо велику магічну силу мала, за їхніми уявленнями, так звана “непочата” вода, набрана в криниці до сходу сонця. В ній, настояній на зірницях, купали новонародженого, нею напували корів, щоб давали більше молока, і вмивалися, щоб не боятися пристрїту, лихого ока.

“Добридень, водо Уляно”, – так на ім’я зверталися до води наші предки, перш аніж попрохати зцілити недугу, забрати лихо, принести удачу, кохання. Воду, освячену в церкві на Водохрестя і Стрітення, зберігали в кожній родині упродовж року. Нею кропили в хаті, як дошкуляє домовик, освячували пасіку, коли вперше виносили із зимівника, вживали від зурочення. Бігуча вода – в струмку чи річці – могла забрати, понести далеко всі хвороби, варто було лише викупатися в ній до сходу сонця у Чистий четвер перед Великоднем чи на самий Великдень опівночі. За повір’ями, є ще така хвилинка в ніч під Новий рік, коли вся вода у колодязях перетворюється на вино, і, як розповідають бубальці, дуже смачне. Отакі дива відбуваються із звичайною водою.

(За Г. Бондаренком)

Додаток 3

РОБОТА НАД ПУНКТУАЦІЙНИМИ ПОМИЛКАМИ

Рекомендації щодо послідовності аналізу допущених помилок:

1. Вказати зазначену кількість пунктуаційних помилок.
2. Записати речення з допущеними помилками та вказати правильний варіант написання з підкресленими позиціями.
3. Зазначити назву правила пунктограми.
4. Подати формулювання правила та покликання на чинний Правопис.

Зразок виконання:

У роботі допущено 3 пунктуаційні помилки.

1. *Красуня-осінь*. Правильно: красуня осінь. Дефіс у ролі розділового знака між прикладкою та означуваним іменником.

Дефіс ставимо, якщо означальний (прикладковий) іменник з образним значенням ужито після означуваного слова, в позиції ж прикладки перед означуваним словом, дефіс не ставиться (Правопис, §37, пункт 2).

2. *...котрі своїм гомонінням, немовби просять вибачення за вимушену розлуку.* Правильно: *...котрі своїм гомонінням немовби просять вибачення за вимушену розлуку.* Помилково зіставлена кома із правилом «Кома в простому реченні для виділення порівняльних зворотів, що вводяться сполучниками як (як і), мов, мовби, наче, немов, неначе, ніби буцімто і т. ін». (Правопис, §158, пункт 12). У цьому реченні *немовби* – це частка, яка стосується простого дієслівного присудка, увиразнюючи його в модальному плані; кома перед нею не потрібна.
3. *І чимраз виразніше висвічується багатство жовтня – не сплюндроване досі туманом.* Правильний варіант: *І чимраз виразніше висвічується багатство жовтня, не сплюндроване туманом.* Відокремлення узгоджених поширених означень, виражених дієприкметниковими зворотами. Вжиті одинично, такі означення відокремлюються комою (Правопис, §158, пункт 13), відтак використання тире в цьому разі є ненормативним.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Література.....	6
Тематичні питання.....	12
Тематичні завдання.....	21
Тестовий матеріал.....	30
Додатки.....	63
Додаток 1. Пунктуаційний аналіз речення.....	63
Додаток 2. Зразки текстів диктантів.....	64
Додаток 3. Робота над пунктуаційними помилками....	68

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

КУТНЯ Галина Василівна

УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ

Методичні рекомендації та завдання
для самостійної роботи з навчальної дисципліни

для бакалаврського рівня вищої освіти
зі спеціальностей

035. Філологія (усі спеціалізації) та 01. Освіта / Педагогіка. 014.01.
Середня освіта (спеціалізація «Українська мова і література»)

Текст подано в авторській редакції

Комп'ютерне верстання *Любові Семенович*

Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Умовн. друк. арк. 4,18.

Тираж 50 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000

С в і д о ц т в о

про внесення суб'єкта видавничої справи.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.